

Jaume Busquets i Mensa

Crespià

QUADERNS
de la
REVISTA
de
GIRONA

20 MONOGRAFIES LOCALS

CRESPIÀ
Jaume Busquets i Mensa

35 QUADERNS DE LA REVISTA DE GIRONA

DIPUTACIÓ de GIRONA
CAIXA de GIRONA

Quaderns de la Revista de Girona. Núm. 35

Sèrie: Monografies (Núm. 20)

Primera edició en català: febrer 1992

Tiratge: 2.000 exemplars

Edició:

Diputació de Girona/Caixa de Girona

Director de la Col·lecció:

Joan Domènech

Consell assessor:

Gabriel Alcalde, Narcís-Jordi Aragó, Joan Badia,
Lluís Bayona, Martí Cama, Narcís Castells,
Ramon Ceide, Josep Clara, Josep M. Corretger,
Marta Franch, Víctor Gay, Miquel Gil, Gaspar Jou, Jaume
Marquès, Enric Marquès, Jordi Mascarella,
M. Aurora Martín, Enric Mirambell, Joan Miró,
Joan Nogué, Carles Pàramo, Narcís Puigdevall,
Josep M. Rus, Josep M. Salvatella, Erundí Sanz,
Carles Sapena, Montserrat Vayreda, Josep Vicens,
Mariàngela Vilallonga, Carme Vinyoles.

Maquetació:

Pep Caballé

Redacció i administració:

Pujada a Sant Martí, 5. Telèfon (972) 205700.

Apartat de Correus 11, 17080 Girona.

Secretaria i distribució: Fina Poch.

Subscripcions: Nuri Sumsi.

Fotocomposició i impressió:

Alzamora Artgràfica, S.A. Olot

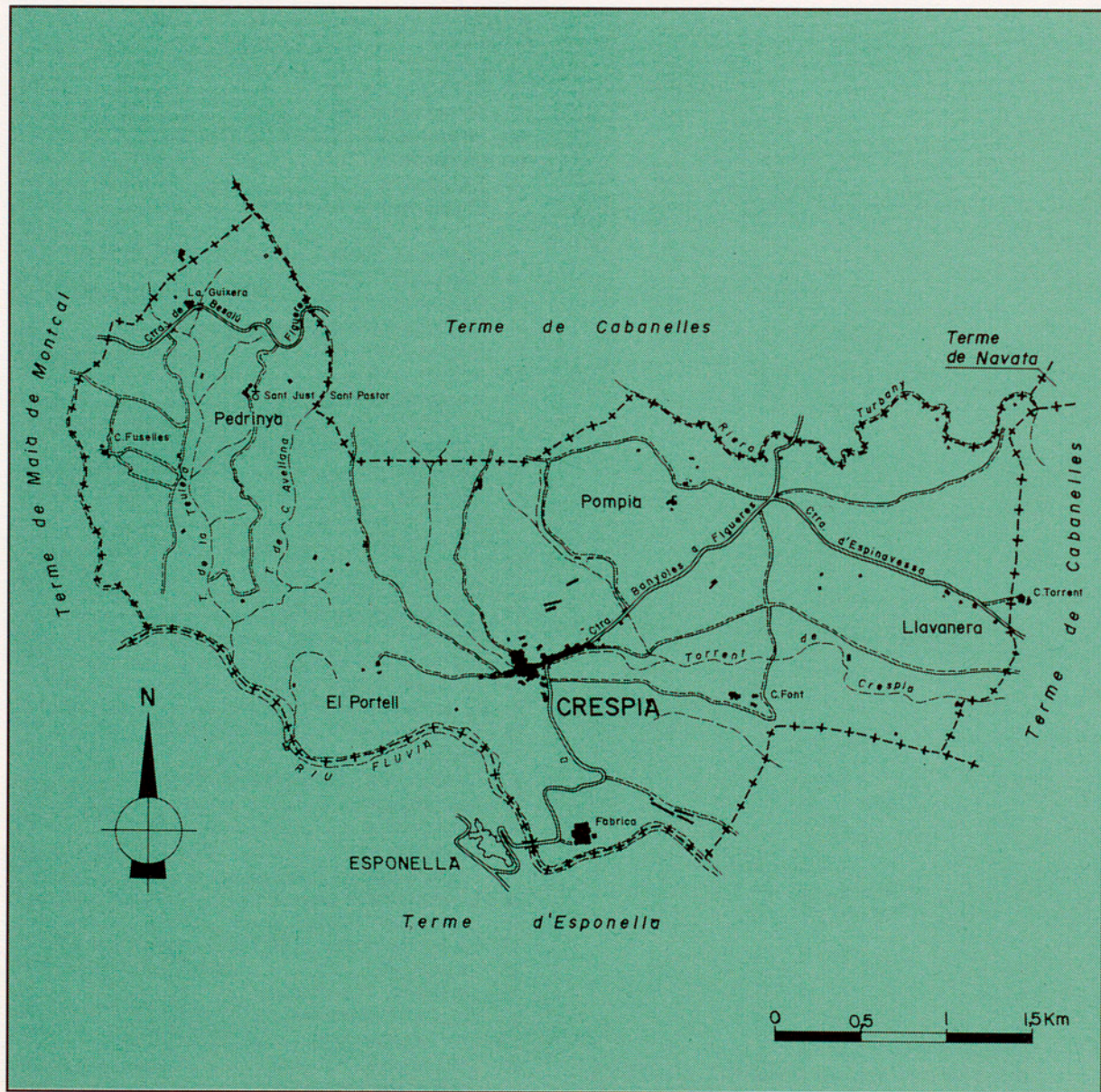
ISBN: 84-86377-92-7

Dipòsit legal: GI.111/92

PORTADA: Campanar de l'església del poble.
(Foto de l'autor)

Índex

Situació	4
Cronologia	6
1 - El relleu	8
2 - El Fluvià	10
3 - Rieres i torrents	12
4 - Les fonts	14
— La comarca	16
5 - Els orígens	18
6 - El jaciment de mamífers	20
7 - El poblat ibèric	22
8 - Segles IX a XIII	24
9 - Segles XIV i XV	26
10 - Segles XVI i XVII	28
— La plaga de la llagosta	30
11 - Segles XVIII i XIX	32
12 - El nucli urbà	34
13 - L'església parroquial	36
14 - L'Hospital i Santa Llúcia	38
— L'administració de l'Hospital	40
15 - Can Piferrer	42
16 - Els Ordís	44
17 - Can Porcioles	46
18 - Els Porcioles	48
19 - El Portell	50
20 - Sant Bartomeu	52
21 - Sant Miquel de la Roca	54
22 - Pedrinyà	56
23 - Pompeu i Llavanera	58
24 - El segle XX (fins al 1939)	60
25 - El pont d'Esponellà	62
26 - El franquisme	64
27 - Agricultura	66
28 - L'escolaritat i altres ocupacions	68
29 - Les botigues	70
30 - Vida política	72
31 - La parròquia	74
— Rectorologi	76
32 - La festa major	78
33 - Sants Just i Pastor	80
34 - La fira de la mel	82
35 - La romeria	84
36 - Confraries i fundacions	86
37 - Salpàs i Caramelles	88
38 - Les Associacions	90
39 - Els bunyols	92
— Bibliografia i agraïments	94

Situació

Crespià es troba als 6° 29' 10" de longitud Est, i als 42° 11' 10" de latitud Nord del meridià de Greenwich.

No obstant aquesta precisió, potser ens ajudaran més a situar el terme les següents concrecions:

a) que es troba a la vall del Fluvià, riu que en part el limita, i entre els dos afluents d'aquest riu que també són, en part, límits del poble: el torrent de Malhivern, per la banda de ponent, i la riera de can França (dita també de Turbany o de can Fluvi de Turbany), a llevant, que desguassa a la riera de Sant Jaume, la qual és afluent del Fluvià;

b) que forma part de la comarca del Pla de l'Estany i es troba a 10'5 km de la seva capital, Banyoles, al peu de la carretera que des d'aquesta ciutat porta a Figueres passant per Esponellà i can Vilà, on conflueix amb la que ve de Besalú i que, per Navata i Vilafant, arriba a la capital de l'Alt Empordà; i

c) que és situat a la part nord-est de la comarca, confrontant amb els termes de Navata i Cabanelles a través dels seus agregats de Queixàs i Espinavessa —que formen part de l'Alt Empordà—, i per la part nord i oest ho fa amb el de Maià de Montcal (en part a través del seu agregat de Dosquers), que forma part de la Garrotxa.

Crespià, doncs, limita amb les comarques de la Garrotxa i l'Alt Empordà; amb la del Pla de l'Estany només s'hi uneix tocant el terme d'Esponellà, pel seu agregat de Vilert, i, en part, mitjançant el riu Fluvià.

L'extensió del terme és d'11'1 quilòmetres quadrats, té una altitud mitjana de 138 metres sobre el nivell del mar, i les seves cases, tot i que moltes d'elles (56) estan isolades, s'adscriuen al nucli urbà pròpiament dit, o bé als agregats de Pedrinyà, el Portell, Pompejà o Llavanera.

Cronologia

**1.000.000/
980.000
anys enrere**

En els actuals jaciments d'Incarcal existien flora, elefants i altres mamífers, entre altres espècies de fauna, datats com del pliocè inferior.

**S. I aC i
s. I dC**

S'admet, com a possible, l'existència d'un poblat iberoromà en el Portell.

834

Data del primer document trobat, en el qual apareix el nom de *Crispianus*, una de les dotze viles cedides per Carlemany a l'església episcopal de Girona.

1019

El bisbe Pere Roger erigeix la canònica de Girona, a la qual cedeix els drets que tenia sobre Crespià. És comte de Barcelona Berenguer-Ramon I (1018-1035).

1151

Crespià, el Portell, Pedrinyà, Llavanera, Pompeia o Pompeia formaven part del comtat de Besalú, creat l'any 1020 a instàncies del comte Tallaferro i per concessió del papa Benet VIII.

1163

L'església de Crespià és consagrada per l'abat de Besalú.

1239

El bisbe de Girona compra les tasques de la parròquia de Crespià.

1257

Privilegi de Jaume I, que eximeix als homes de Dosquers, Pedrinyà i Crespià de l'obligació de firmar de dret.

1264

Guillem de Palera presta homenatge al bisbe de Girona per la meitat del delme de Crespià.

1335

És esmentat un castell a Pompeia.

1349

La plaga de la llagosta assola Crespià.

1372

Pere III el Cerimoniós o del Punyalet (rei de 1336 a 1387) vengué el dret de bovatge de Crespià al bisbe de Girona per tal d'obtenir ajuda per a les guerres de Sardenya.

1390

Penetració i presa de Crespià per part de les tropes franceses que envaeixen l'Empordà fins al Gironès.

1425

Els terratrèmols, afegits a les plagues, pestes i altres calamitats, fan disminuir el nombre d'habitants i augegen el problema remença.

1447

Crespià tenia ja una fortalesa o fortificació de defensa.

1481

Pere Casellas, de Crespià, és convocat pel rei Ferran d'Aragó com a síndic dels remences.

1486

Pere Casellas, junt amb altres disset síndics, ratifica la sentència arbitral de Guadalupe, amb la qual es posa fi a la qüestió remença.

1514

Apareix documentada la romeria de Crespià a la Mare de Déu del Mont.

1557

Dia 6 de febrer. Es corrobora, per sentència de la cúria reial de Besalú, el privilegi militar als Porcioles o Garau (àlies Porcioles).

1567

S'incorpora un cor a l'església de Crespià.

1586

Fundació a Crespià de la confraria de la Mare de Déu del Roser.

- 1599** Capítols sobre la fundació de la confraria dels paraires de Crespià, arrendament de la fleca i la taverna, i sobre la fira de Sant Macià.
- 1642** Es construeixen naus laterals de l'església.
- 1660** Llicència a la Universitat (Ajuntament) de Crespià per tal d'imposar 1/20 sobre els fruits de la localitat.
- 1688** Juliol. Altra plaga de la llagosta que afecta Crespià.
- 1698** Essent rei d'Espanya Carles II (1665-1700), Crespià és declarat lloc reial.
- 1716** Crespià deixa de pertànyer a la sotsvegueria de Besalú i entra a formar part del corregiment de Girona.
- 1719** El marquès de Castel-Rodrigo, capità general de Catalunya, i el seu seguici, oïxen missa a Crespià.
- 1743** És enderrocada l'església romànica de Pedrinyà.
- 1761** Miquel Ordís Piferrer funda el benefici de l'altar de la Mare de Déu del Roser.
- 1793** 2 de desembre. És volat el pont d'Esponellà per ordre del Marquès de las Amarillas.
- 1808** 29 de novembre. Entren els francesos a Crespià.
- 1809** 8 de gener. La parròquia deixa 60 lliures al poble per pagar el sometent i lluitar contra els francesos.
- 1819** Francesc de Porcioles, pagès, és nomenat sots-batlle per la Reial Audiència (de jurisdicció reial).
- 1852** 8 de juny. És capturat a Ordís, amb motiu de la II Guerra Carlina o Guerra dels Matiners, Baldiri Cargol, de Crespià, el qual és portat a les presons militars de Figueres.
- 1856** L'hospital de Crespià és afectat per la desamortització.
- 1894** Construcció de l'actual carretera.
- 1903** És refet el pont d'Esponellà per part de la Diputació.
- 1936** 6 de febrer. En les eleccions, dins el marc de la Segona República (1931-1936), guanyen els partits de dreta.
- 1936** Juliol. Suspensió del culte religiós i habilitació del temple per a activitats militars.
- 1939** 7 de febrer. És destruït de nou el pont d'Esponellà. El reconstruïren immediatament.
- 1951** Santa Missió a Crespià.
- 1962** Inauguració de les escoles actuals.
- 1972** L'aigua arriba corrent a les cases del poble
- 1980** Recuperació de la Fira de la Mel.

EL RELLEU

1

8

És de remarcar en el terme, com a pla, la plana —coneguda amb el mateix nom— que, mentre es passa pel poble, venint de Banyoles, queda a mà dreta entre el cementiri i la carretera d'Espinavessa.

Quant a promontoris, tenim el puig de Batalla (nom evocador de les que hi degueren tenir lloc per raó de les diverses invasions dels francesos) que l'emmarca per la part de migdia. Per la banda de llevant, la mateixa plana és emmarcada pel discret puig d'en Font, cobert per una bonica pineda i que separa la plana del Pla de Llanerera, al qual farem referència en parlar d'aquest agregat del poble.

El cingle de Griera, lliura al Fluvià el promontori del Bosc d'en Pau.

El Puig de Sastre, des del campanar de l'església parroquial, a ponent d'aquesta. Al peu del puig, can Quim de l'Hosta a l'esquerra, i can Cueta a la dreta.

Les Costes, paral·leles al nucli urbà pel costat nord, preserven el poble de la tramuntana i el separen dels camps de Caselles, des dels quals podem admirar l'agradable paisatge on conflueixen la Garrotxa i l'Alt Empordà.

També el puig de Sastre és un promontori a considerar: inicia la seva elevació al final dels camps que donen a la plaça Major, continua per l'esquerra del camí que, des de la plaça, ens porta als dipòsits d'aigua del poble, té el Bosc d'en Pau i acaba en el cingle de Griera, la base del qual banyen les aigües del Fluvià.

Les costes, al nord del poble, ens guarden de la tramuntana i ens afavoreixen l'aurella.

L'aurella

"A Crespià surt un vent força fresc que es deixa sentir gairebé tots els matins d'hivern i que campeja per un cercle reduït de poblacions. L'anomenen aurella i murriac, perquè, segons la tradició, s'origina al volar d'una rata-pinyada gegantesca."

Joan Amades, *Costumari Català, Vol. II*, pàg. 757. Salvat-Edicions 62, 1982.

El relleu incideix, de segur, en l'existència de l'aurella, nom amb què és conegut el vent matinal típic en el poble.

EL FLUVIÀ

2

El Fluvià i una de les tres rescloses en el seu pas per Crespià.

10

El Fluvià no és solament el riu que limita bona part del terme pel seu costat esquerre. És també el riu que ha motivat l'esperança d'ampliar el regadiu, sobretot a l'Empordà, i, durant molts anys, ha estat lloc d'esbarjo en el pla d'En Sors, tant per a nedar com per a fer-hi un berenar prop de la font, i pescar-hi carpes o anguiles.

Avui, malauradament, l'embrutiment de les aigües per part d'indústries de dins i fora del terme, ha anul·lat pràcticament aquest gaudi.

El pantà de Crespià ha estat el motiu que ha fet que transcendís el nom del poble: la primera pedra de la casa d'Administració del pantà fou

posada pel setembre de 1934, amb assistència de Guerra del Río, ministre de la República. Tenim, només, ara, tres discretes rescloses, la segona de les quals és generadora d'una modesta quantitat d'energia elèctrica. També, a causa del pantà, tenim un túnel construït l'any 1943 i pel qual havia de passar el riu mentre es fessin les obres, túnel que, durant força temps, fou aprofitat per a l'explotació del xampinyó. (El pantà pretén completar i estendre la zona regada a 1.437 ha en el marge dret i 7.424'37 ha en el marge esquerre).

El Fluvià, classificat per Solé Sabarís com a riu pirinenc amb un règim pluvionival molt semblant al dels rius

mediterranis, té d'aforament, a Crespià, un cabal absolut de 7'82 metres cúbics per segon i un cabal relatiu de 9'72 l/s/km². En el terme de Crespià no és gaire irregular: en disset anys d'observació, ofereix una mitjana anyal d'irregularitat de 5'80, amb una màxima de 14'57 l'any 1921 i una mínima de 2'49 l'any 1915. Tenint en compte la irregularitat del mateix riu a Olot, Solé Sabarís afirma que hi ha d'haver una forta regulació subterrània atribuïda al factor geològic.

El riu discorre a una altitud de 130 m sobre el nivell del mar a Besalú, i a 50 m sobre el nivell del mar a Bàscara.

El Fluvià

“De tots els rius del nostre país, el Fluvià és el més bell, el més desconegut i singular. El Fluvià és un riu petit, però prodigiós. La botànica que flanqueja el riu té una gran elegància i les seves corbes són idíl·liques. En el seu transcurs alternen els paisatges forts i rústics i les flotants i ensenyades temperatures líriques. Els horts de les vores del Fluvià produeixen els carbassons més gustosos de la terra.

La zona central, molt rústica, d'accés incòmode per no dir difícil, és d'una personalitat i d'una bellesa considerables.

Des de Besalú, el riu camina cap al mar, dibuixant corbes suaus, serpentejants, molt llargues, d'una lentitud exquisida. En les recolzades que va formant, una sèrie de rústecs poblets semblen adormits en un somni mil·lenari, en un silenci de callada laboriositat, en la monotonia de la vida antiga. Tots aquests pobles són a pocs quilòmetres de les agitades carreteres, però semblen projectats damunt una vaga i remota llunyania.”

Josep Pla, *Viatge a la Catalunya Vella*

El Fluvià, quan entra al Gironès (avui Pla de l'Estany), és un riu de cabal important, 7,82 metres

cúbics per segon a Crespià. Tinguem en compte que a Olot té un cabal mitjà d'1,07 metres cúbics per segon. En aquests moments el riu ha rebut ja les importants aportacions de tot el sector calcari de l'Alta Garrotxa (Bassegoda, Mare de Déu del Mont) a través de diverses rieres (Sant Aniol, Llierca, etc.) i per la seva dreta l'aigua del sector de Finestres a través del Ser... El Fluvià a l'estació de Crespià presenta un mínim absolut al mes d'agost i un relatiu molt pròxim a l'anterior al mes de gener.

SOLÉ SABARIS, *Lluís Geografia de Catalunya*, vol. II pag. 416. Ed. Aedos. Barcelona, 1964.

Tot i la regularitat del Fluvià en el seu pas per Crespià, això no treu que alguna crescuda, com la tardoral del 18-20 d'octubre de 1940, hagi donat un cabal instantani màxim de 2.875 m³/s.

L'aspecte bonic del riu, al seu pas pel terme, el tenim a l'esmentat pla d'En Sors i a “La Salida”, arbreda del municipi que afronta amb el terme de Dosquers mitjançant el torrent de Malhivern, i en tota la cinglera que ens condueix del dipòsit d'aigües fins a Sant Miquel de la Roca, sens menysprear tot el que de bonic i pintoresc té aquest darrer tram si s'opta per seguir-lo des del terme d'Esponellà.

El riu, amb la Mare de Déu del Mont al fons, i Sant Miquel de la Roca, en el cingle de la dreta.

RIERES I TORRENTS

3

12

No solament tenim en el terme el riu Fluvià.

El torrent anomenat Merler travessa el nucli urbà i esdevé un signe d'identitat del poble. Només quan plou molt el veiem amb aigua, però dóna als carrers Major i de Gènova una imatge singular. Afluent d'ell és el torrent de les Cogollades, que desguassa en el Merler al final del nucli urbà, per la part de llevant.

Més important, pel que fa a l'aigua que porta, és la riera de can França o de Turbany, dita també de can Fluvi de Turbany.

*Riera de can Fluvi de
Turbany, en el límit
de Crespià.*

13

*El torrent Merler,
signe d'identitat del
poble.*

La trobem en el límit del terme, afrontant amb Espinavessa i junt al cingle de Roca Barcelona, del qual tornarem a parlar en referir-nos a les fonts. Ofereix racons molt bonics i acollidors. Aquesta riera desguassa en la de Sant

Jaume, que en passar per Espinavessa dóna l'aigua al Fluvià.

També cal fer al·lusió al torrent de can Vellana i al torrent de Malhivern. El primer, normalment sec, el trobem

entre can Masós i can Bell-lloc, mentre el segon, amb aigua en diferents trossos, ens separa de Dosquers i lliura també les aigües al Fluvià en el límit sud-oest de Crespià, ben a prop de la pollancreda coneguda amb el nom de "La Salida".

LES FONTS

4

Roca Barcelona, que trobem en el límit del poble per la banda de llevant.

14

Tot i que són poc accessibles a causa de la seva poca freqüentació, seria injust no parlar-ne.

En primer lloc cal mencionar "La Fontica", a la qual es pot arribar des del camí que des de can Serrador duu a Caselles, o bé des del camí que, passant per can Quim de l'Hosta, ens porta a can Masós. Identifiquen la seva ubicació uns ufanosos pollancrecs que són a tocar el torrent que va a parar al nucli urbà, sota els quals és prou agradable de fer-hi un berenar en una tarda d'estiu. Abans de l'any 1972, en què es va instal·lar l'aigua a les cases,

més d'una llar del poble es proveïa d'aigua per a beure en els dolls de "La Fontica".

No menys bonica i idíl·lica és l'estada que ens ofereix la font de "Roca Barcelona". Hi arribarem sense pèrdua agafant la carretera que, des del poble, porta a Figueres. A uns vint metres abans d'arribar al punt quilomètric 14, cal trencar a la dreta —direcció sud— i agafar un camí carreter. A mà dreta hi queda can Garriga, per cert molt ben restaurada, i can Cullell, on ens serà fàcil de veure les gàbies destinades a la cria de faisans. Seguint el camí, arribarem al

cingle de "Roca Barcelona", on hi ha la font i boniques esplanades ombrejades que fan de molt bon estar en temps de calor. Pocs metres més avall de la font hi ha el lloc on conflueix la riera de can Fluvi de Turbany amb la riera de Sant Jaume, que és límit del poble i vessa les seves aigües al Fluvià. Cal aclarir que, per arribar a aquesta font, hem passat per terrenys de Cabanelles (terme en el qual

s'ubiquen les dues cases que hem esmentat), ja que, altrament, per a anar-hi des de Crespià ens caldria salvar el cingle damunt el qual es troben les derruïdes cases de cal Xic o can Rocassa.

Una altra font és la del "Pla d'En Sors", situada a tocar el riu i sota la fàbrica de pells adobades que veiem des de la carretera (venint de Banyoles) així que hem travessat el pont d'Esponellà. Al voltant d'aquesta font, avui deteriorada per la proximitat de la fàbrica esmentada, era lloc on la gent feia coincidir el berenar o l'esmorzar amb un bon bany i la pesca.

La "Font d'en Piferrer" també és digna d'esment. La trobem al costat del pou que proveeix d'aigua el poble. Hi arribarem des del dipòsit municipal (partint de la plaça hem de tirar cap a ponent, deixant a mà dreta can Quim de l'Hosta i, a l'esquerra, el Bosc d'en Pau); a partir d'aquí s'ha de seguir sempre el camí de l'esquerra fins al pou, des d'on ens serà fàcil de localitzar la font.

Ens queden per mencionar altres tres fonts, si bé hem d'advertir que es troben dins finques particulars: una, la de can Galzeran (a l'agregat de Pompià); l'altra és la de cal Fill, i la tercera la de can França (a

l'agregat de Llavanera). Aquesta última és fàcil de veure, a mà dreta, anant de Crespià a can Vilà, abans del pont de la riera de Turbany i passades les bifurcacions d'Espinavessa i can França.

La Fontica, que trobem sortint del poble, anant cap a ponent.

Crespià forma part de la comarca del Pla de l'Estany, juntament amb els municipis de Banyoles (la capital), Camós, Cornellà de Terri, Esponellà, Fontcoberta, Palol de Revardit, Porqueres, Sant Miquel de Campmajor, Serinyà i Vilademuls.

Abans de néixer oficialment "El Pla de l'Estany", Crespià formava part de la comarca del Gironès, del partit judicial de Figueres i de l'arxiprestat de Banyoles.

Pel que fa al nom de la comarca, val a dir que s'hi va arribar després d'haver-se suggerit i defensat noms diversos com "Vall de Terri", "Comarca de Banyoles", "Baixa Garrotxa", "La Banyolia", "El Banyolès", "Banyolí", "Terraprim de l'Empordà" o "Garrotxa de l'Empordà".

El precedent immediat de la creació oficial de la comarca, aprovada el 16 de març de 1988, fou la Mancomunitat Intermunicipal de l'Estany, que es regia per uns Estatuts aprovats pel "Ministerio de la Gobernación" per decret 2382/1975 de 12 de setembre i publicats en el Butlletí Oficial de l'Estat del 10 d'octubre de 1975.

L'única variació, pel que fa als municipis que integren la comarca i els que formaven part de la Mancomunitat, consistí en l'exclusió de Mieres i la inclusió de Vilademuls.

En primer lloc, pel que fa al Gironès (comarca de la que formava part el terme en la Divisió Territorial de Catalunya feta pública per la Generalitat el 1933 i aprovada el mes d'agost del 1936) és una comarca, com diu Josep Pla en un interview publicat a "Horizontes" de Banyoles el 14 d'agost del 1971, "que no ha existit mai" i per tant Banyoles no pot formar part del Gironès.

La incertesa de la integració de Crespià a la comarca del Pla de l'Estany s'explica, en part, per ser imprecís el punt d'enllaç entre la plana de Banyoles i l'Empordà i, en part, per haver-se considerat el riu Fluvià límit de comarques.

Sobre el primer punt, Lluís Solé Sabarís, en la Geografia de Catalunya (Editorial Aedos,

Barcelona, 1964), referint-se al Gironès ens diu que "... pel Nord, el Pla de Banyoles participa palesament de les característiques comarcals que defineixen l'Empordà..."; "...la unitat de Banyoles té una forta atracció sobre les terres del seu voltant..."; "... la influència d'aquesta ciutat sobrepassa la seva comarca..."; i també que "...la plana de Banyoles enllaça amb la de l'Empordà i s'hi confon...".

L'apreciació que el riu Fluvià faci de límit de comarques, ha donat lloc que, per exemple, Lluís G. Constans digui que "Banyoles és el centre de les terres compreses entre el massís de Rocacorba i el riu Fluvià", i Crespià, per tant, en queda exclòs. I ben segur que és per aquest motiu que no s'inclouí Crespià a "La comarca de Bañolas, Catálogo Monumental de la Comarca de Bañolas", de Jaume Marquès Casanovas i Josep Maria Corominas Planellas, editat en tres volums per la Diputació de Girona i presentat pel crespianenc Pere Ordis, que en aquell moment era president de l'esmentada corporació.

En aquesta mateixa línia, tampoc no inclouen Crespià a la comarca de Banyoles ni Rossend Palmada ni l'advocat Eusebi Isern i Dalmau que en un informe fet a Barcelona, en juliol de 1932, diu que "la creixent població —referint-se a Banyoles— esdevé el centre i eix de totes les transaccions comercials de les terres compreses entre el Rocacorba i el Fluvià". Tampoc no ens emmarca dins la comarca ni Mn. Norbert Font i Sagué en el seu mapa de les comarques de Catalunya, ni Miquel Santaló en el seu (1923), en parlar de la demarcació eclesiàstica feta amb les parròquies que, en epidèmies, inundacions i sequeres, concorrien a les processons de rogatives a Sant Martirià, patró de Banyoles, a la vora del llac, ni "Salvat Editores" en el de 1930, ni Faustí Marí en la seva Geografia Elemental de Catalunya, editada l'any 1931.

No obstant aquesta desconcertant exclusió de Crespià de la comarca de Banyoles, atesa la seva vinculació real amb la vila de l'estany, no queda

pas fora del mapa: uns l'han adscrit a la Garrotxa, i altres a la comarca de l'Alt Empordà. El mateix Pla, en el seu "Viatge per la Catalunya Vella" i a "Homenots 2", inclou Crespià a la Garrotxa, atenent les consideracions del Sr. Vayreda i Olivas, historiador de Lladó, i ell mateix l'inclou a l'Empordà en l'interviu al qual hem fet referència més amunt.

Mn. Alcover i Francesc de B. Moll, en el seu "Diccionari Català-Valencià-Balear", inclouen també Crespià a la comarca de l'Alt Empordà.

Eclesiàsticament, Crespià ha format part de l'arxiprestat de Figueres i avui forma part del de Banyoles. Judicialment i registralment correspon al partit judicial de la capital de l'Alt Empordà.

Per altra banda, és innegable l'adscripció històrica del poble al comtat de Besalú (i no al d'Empúries, del qual formava part l'Empordà) i la vinculació espiritual amb la Garrotxa per la devoció dels crespianencs a la Mare de Déu del Mont.

Després de la unió de Catalunya amb Aragó (1150) i durant el regnat de Jaume I, en establir-se les vegueries, origen de les actuals comarques, s'inclou Crespià en la sots-vegueria de Besalú.

A partir del Decret de Nova Planta (1716), que aboleix les vegueries i divideix Catalunya en dotze corregiments i el districte de la Vall d'Aran, Crespià s'inclou en l'arxiprestat de la capital de l'Alt Empordà.

L'any 1932, la reordenació de les comarques, promoguda i realitzada per la Generalitat de Catalunya, pretén acostar a la realitat allò que, lluny d'ella i sobre el paper, es féu des de Felip V fins a Isabel II (1833) passant per les modificacions que va implicar la divisió territorial de Catalunya feta per Napoleó (1812).

Jacint Masgrau, alcalde de Banyoles, el 20 de gener de 1932 diu que "si per comarca hem d'entendre el conjunt de pobles que tenen una vida extramunicipal comuna participant tots ells de les festes i de les calamitats que en ells s'esdevenen", Crespià, i altres que esmenta

"formen ben definitivament la comarca de Banyoles, la qual és absolutament independent de les que tenen per capitals Girona, Figueres i Olot". En la mateixa línia i en el mateix any, el tinent d'alcalde de Crespià, amb motiu de la informació oberta pel Sr. Pau Vila els dies 11, 12 i 13 de juny, diu que "malgrat es treuen més bons preus al mercat de Figueres i és més segur de vendre-hi, la gent té la tirada cap a Banyoles".

Aquestes afirmacions, a les quals presten suport, entre altres, la Comissió per al reconeixement de la comarca (Anna Freixa, Roser Juanola, Mariona Juncà, Rafel Cuenca, Antoni Freixa, Joan Masgrau, Josep Maria Masip, Jeroni Moner i Jordi Xena); Miquel Verdagner, de Mieres; els Ajuntaments de Maià de Montcal i d'Esponellà, i el Col·lectiu "Grup" (pseudònim d'un grup de joves banyolins col·laboradors de la revista "Horizontes"), evidencien la coherència de la integració de Crespià al Pla de l'Estany, malgrat que el Fluvià l'en separi, la Mare de Déu del Mont l'uneixi a la Garrotxa, i la història l'hagi adscrit al Gironès durant uns anys, a la Garrotxa uns altres i força a l'Alt Empordà.

ELS ORÍGENS

5

Com quasi a tot arreu, el que en el pretèrit més reculats va passar a Crespià resta imprecís.

La notícia més antiga que tenim és que en els terrenys que es formaren en la zona lacustre de Banyoles —que s'estenia des del lloc que ara ocupa Besalú fins on és Cornellà de Terri— hi visqueren i moriren animals molt diversos (elefants, hienes, aranyes, etc.), fòssils dels quals han estat trobats en els jaciments de l'agregat de Pedrinyà. Això passava als volts del 1.000.000 d'anys abans de la nostra era.

La troballa de bocins de terrissa a la zona del Portell, prop de l'ermita de Sant Bartomeu, ha fet suposar l'existència d'un poblat iberoromà en el terme del Portell. ¿Per què no, si a ben pocs quilòmetres al voltant (menys de deu en línia recta de Crespià) s'han descobert la mandíbula de Banyoles, les coves de Martís i les ocupacions humanes del

Reclau Viver i de l'Arbreda de Serinyà?

Entrant ja en el terreny del que és segur, trobem el nom de la *Villam Crispianus* en un precepte signat a Attigny pel rei franc Lluís el Piadós, el dia 2 de desembre de l'any 834, en el qual es confirma la possessió de la vila per part de l'església de Girona i del seu bisbe

Nomenclator de Crespià

Any 835	Crhispinianus	Espanya Sagrada n.º 43	Apartat VI
Any 881	Villa Crispian	Viatges Literaris XIII	Apartat V
Any 898	Crhispinianus	Espanya Sagrada n.º 43	Apartat XIV
Any 922	Crhispinianus	Espanya Sagrada n.º 43	Apartat XIV
Any 1002	Crhispinianus	Espanya Sagrada n.º 43	Pag. 420

(De la Consuetud de la parròquia de Santa Eulàlia de Crespià. Arxiprestat de Figueres. Bisbat de Girona.)

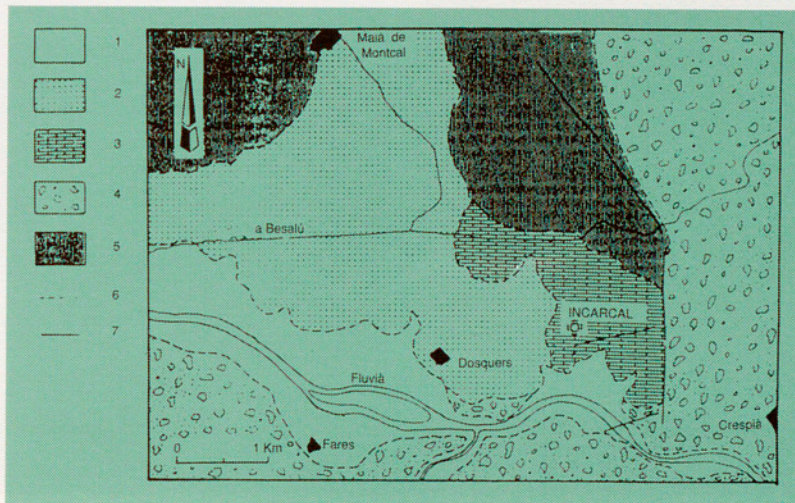
Crespià: etimologia

Publio Crispinio (marit de Terencia Sabina). Làpides Museu Provincial.
 834 Villam Crispianus (Precepte Lluís al bisbe de Girona)
 844 Villam Crispianum (Precepte de Carles al bisbe Gondemar)
 881 Villam Crispianus (Precepte Carlemany a bisbe Teotari)
 886 Crispiano (Precepte Carles al bisbe Teotari)
 899 Villam Crispianam (Precepte Carles a Servus Dei)
 922 Villam Crispianus...

(Manuscrits de Mn Lluís G. Constans. Arxiu Comarcal de Banyoles.)

Guimer. El nom de la vila deriva del que devia haver-ne estat el propietari: Crispus o Crispianius o, segons Alcover-Moll, Crispüs.

Per tot el que hem dit, queda evident que el més antic del terme és el jaciment de minerals de l'agregat de Pedrinyà i el poblat de Castellar del Portell. Per això, els capítols immediats els dedicarem a aquests dos termes.

Situació geològica de la regió: 1. Quaternari indiferenciat; 2. Glacis de Maià de Montcal; 3. Calç lacustre d'Incarcal; 4. Pliocè detrític; 5. Eocè; 6. Contacte discordant, i 7. Falla (croquis adaptat de Julià, 1980).

19

Les troballes d'Incarcal

La llista de les espècies de vertebrats trobades fins ara en els embuts d'Incarcal és la següent:

Mammuthus (Archidiskodon) meridionalis
Equus stenorhinus
Dicerorhinus etruscus
Hippopotamus major/incognitus
Bison sp.
Megaceros sp.
Cervus sp.
Homotherium crenatidens
Pachycorcuta brevirostris
Canis sp.
 Carnívor indet.

Oryctolagus sp.
Apodemus sp.
Arvicolidae indet.
 Au indet.
 Tortuga indet.
 Amfibi indet.
 Osteïctis indet.

Pel que fa als invertebrats, hi ha:
 Ostracodes
 Gasteròpodes
 Aràcnids indet.

Respecte als vegetals:
Juglans sp.
 Caròfites

És de destacar, per l'excel·lència de la seva conservació com a fòssil, la troballa del fruit, sense closca, d'una nou, *Juglans* sp., a Incarcàl I (un exemplar sencer i un altre fragmentat). També en diferents embuts s'han trobat fragments de fusta. Igualment interessant és la troballa d'una aranya a Incarcàl V.

Traduït de "El yacimiento del pleistoceno inferior de Incarcàl", Crespia. Reunión de Tafonomía y Fossilización. Madrid, 1990.

EL JACIMENT DE MAMÍFERS

6

Les molars de l'elefant quan tot just començaven a aparèixer.

20

Dins el veïnat de Pedrinyà fou descobert, pels volts de l'any 1965, un important jaciment de fòssils de mamífers i de fauna del plistocè inferior, com també flora de final del terciari.

S'arriba al jaciment per la carretera que des de Figueres va a Besalú; després de la fàbrica de ciment Incarcal, s'ha d'agafar el primer camí que surt a l'esquerra, en el quilòmetre 57. Passarem per davant de can Galan i pocs minuts després, a peu, arribarem al lloc que explota la dita empresa, abundant de carbonats d'origen lacustre, atès que el llac que hi havia en aquell

moment s'estima que havia arribat a ocupar les terres des de Besalú fins a Banyoles. Els nostres jaciments vénen inclosos en la unitat geomorfològica del glaci de Maià de Montcal, que forma part de la conca lacustre evolucionada des de final del terciari.

En explotar els carbonats a la cantera de cal Taco, es varen trobar bosses d'argiles dins les quals hi havia restes de vertebrats.

La zona actualment ocupada pels jaciments podria constituir un complex de llacunes d'alimentació subterrània.

Al mig de la massa de roca carbonatada, de la qual hi ha afloraments a can Brunsó, apareixen sovint embuts (pous o avencs) d'origen càrstic farcits totalment d'argiles i materials detrítics.

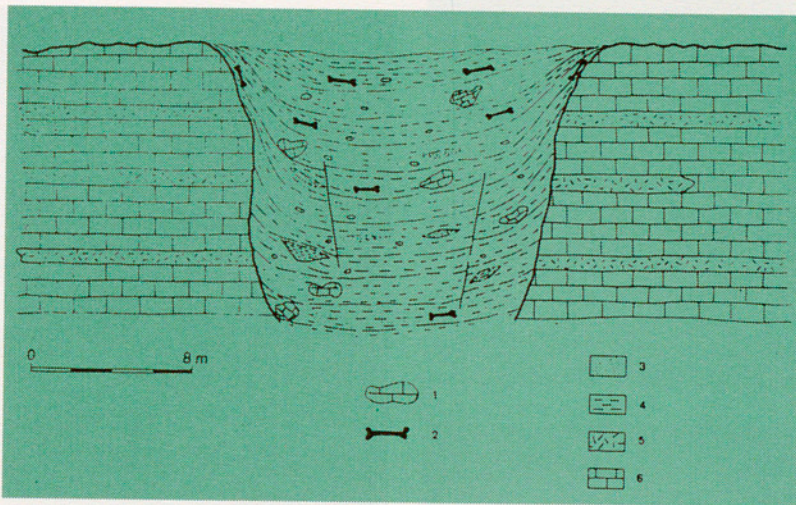
En els embuts, en nombre de set, que inclouen localment cendres volcàniques lapilli, s'han trobat restes de fruits vegetals semblants a les nous actuals, cargols lacustres, crustacis aquàtics dels quals s'han fossilitzat les closques,

vèterebres de peixos, microvertebrats (ossos i dents d'alguns mamífers com conills, ratolins i d'alguns amfibi) i macromamífers. Són restes òssies d'animals que caigueren al llac, i també de la flora i altres animals que hi habitaven, i constitueixen el jaciment paleontològic d'Incarcal, conegut des de fa molts anys però en el qual mai, fins al 1984, no s'havia fet una recerca sistemàtica.

L'esmentat any 1984 es van extreure diverses peces pertanyents a un elefant. L'elefant meridional és el més antic que es coneix.

És l'elefant per excel·lència del plistocè inferior. En el seu estat adult arribava als 3'70 metres d'alçada fins a la creu. No era excessivament especialitzat, i tant podia viure en regions de boscos com de sabanes, encara que preferia els climes temperats i humits, com és el que es dona en el lloc on s'han trobat. Les seves defenses s'inclinaven cap avall, i eren convergents.

Va coexistir amb els darrers mastodonts, i comprèn una cronologia que va des dels 2.000.000 d'anys fins als 800.000, encara que, segons Julià Maroto i Narcís Soler, el d'Incarcal se situaria entre 980.000 i 1.500.000 anys.

Secció esquematitzada d'un farcit dels embuts (adaptat de Julià & Villalta, 1984. 1: Fragments de calcisilitites. 2: Restes d'ossos. 3: sorres. 4: argiles. 5: travertí de caràcces. 6: calcisilitites.

Tres vèterebres toràciques i dues vèterebres lumbars en connexió automàtica.

EL POBLAT IBÈRIC

7

22

No sembla cap disbarat pensar que ja en l'antigor poguéu estar poblat, o almenys trepitjat, el nostre terme municipal, tenint en compte les troballes de Banyoles, els interessants poblats de Serinyà i les coves de Martís. I si desfremem també la imaginació, podrem preguntar-nos que si es va instal·lar l'home per aquestes contrades fou perquè degué trobar objectius per a caçar, cosa que no té res d'estrany si milers d'anys abans ja hi morien animals (vegeu el capítol referit al jaciment de mamífers).

Tot i posar en dubte Nolla i

Casas la possibilitat d'una vila romana en el nostre terme, els indicis d'un poblat ibèric són a pocs metres de l'ermita de Sant Bartomeu. Badia i Homs confirma que es tracta d'un poblat pre-romà que perdurà, segons sembla, fins a l'època romano-republicana. S'hi han trobat fragments de ceràmica campaniana i diferents monedes.

Arribarem als vestigis del poblat ibèric, des de la plaça de l'Església, agafant el camí més meridional dels que, des d'aquest lloc, van cap a ponent. Deixant a la dreta la porta de can Cueta, i més lluny l'edifici de can Quim de l'Hosta,

pujarem per un camí carreter fins al dipòsit d'aigua del poble. Aquí, a mà dreta, deixarem el camí ramader que ens ha de portar fins a Besalú, i pel camí de l'esquerra continuarem endinsant-nos en el bosc. Qualsevol cruïlla que trobem ens farà decidir a agafar el camí de la dreta fins a arribar a un conreu que és travessat pel mateix camí.

Després de passar el camp esmentat, seguirem el camí que per l'esquerra confina amb

En aquest marge, o en el lloc on és —Castellar del Portell— s'hi han descobert indicis d'haver-hi hagut un poblat ibèric.

el dit camp i per la dreta amb un bosc d'alzines. Al cap de ben pocs minuts trobarem el mur que és indicatiu del poblament del qual parlem.

El poblament ibèric del Portell és el poblament més antic de l'indret on només queden els vestigis del que degué haver estat un hàbitat d'època iberoromana. Fou descoberta l'existència d'aquest jaciment arqueològic farà uns trenta anys.

La dispersió de les troballes superficials dins una àrea molt extensa, la situació a la vora d'un cingle (el Cingle de Griera), en lloc de fàcil defensa, i l'estar prop d'un camí important —el que hem esmentat més amunt, que ens portaria a Besalú— serveixen de fonament a la hipòtesi defensada per Badia i Homs.

El topònim Castellar, assignat al lloc en cert document del s. XIII, lliga una vegada més el nostre país amb un hàbitat pre-romà encimbellat.

Si realment el Basset medieval correspon a aquest lloc, el topònim podria ser una evolució del nom del primitiu poblament pre-romà. Si fos així, podrien haver-se localitzat les restes de l'antiga Basseda o Bassedes, que era un dels quatre poblaments principals de la tribu pre-romana dels "castellani" de

qui parla Claudi Ptolemeu, geògraf grec que visqué a Alexandria en el segle II dC, en el seu "Geographique Hiphegasis". Els "castellani" eren un poble que habitava terres de les actuals comarques de la Garrotxa i el Pla de l'Estany, a ponent dels indigetes que ocupaven l'Empordà. El Portell de Crespià seria frontera amb el jaciment de Mas Castellar de Pontós —a uns 8 quilòmetres— que, sens dubte, pertanyia als indigetes.

Ruïnes de l'ermita de Sant Bartomeu, a pocs metres de la qual també hi ha indicis ibèrics.

La vila romana de Portell

"En un punt indeterminat del terme municipal de Crespià, al marge esquerrà del riu Fluvià, hi ha estat trobada ceràmica romana i una peça de molí rotatori (Pericot-Oliva, 1952). El material recollit superficialment s'ha perdut i la manca de noves notícies sobre aquesta estació ens fa pensar que, ara per ara, malgrat el topònim —Crespià— tan significatiu, és millor col·locar aquesta situació entre les dubtoses."

Josep M. Nolla i Brufau, Josep Casas i Genover: *Carta arqueològica de les comarques de Girona.*

SEGLES IX AL XIII

8

24

La dependència dels francs feia que a cada canvi de rei o de bisbe se signés un precepte pel qual es confirmava la possessió de les rendes sobre mercaderia i pasturatge de diverses viles.

Carles el Calb, per aquest motiu, l'11 de juny de 844, a petició del nou bisbe de Girona, Gundemar, confirma la possessió. També el 29 d'agost de l'any 881, a prec del bisbe Teuter, el rei Carloman confirma de nou tal possessió. El 29 de maig de l'any 899, a Tours, ho fa Carles III el Simple a petició del bisbe de Girona Servusdei (en aquest document s'anomena el nostre poble "Villam Crispianum"),

i de nou el mateix rei franc, també a Tours, el mes de juny de l'any 922, torna a fer-ho a instàncies del bisbe Guiu.

En el primer dels dos últims preceptes esmentats hi veiem la confirmació —a més de Crespià— de Sant Llorenç del Mont (o monestir de Sous), Sant Martí Sasserra, Mieres, Esponellà i Terradelles, i en el segon, a més de la majoria d'aquests, Orriols, Vilademuls, Santa Eulàlia de Parets i Bàscara.

A final del primer mil·lenni, concretament el 978, s'acredita documentalment l'existència de Portell i Pedrinyà.

Arc interior de Sant Miquel de la Roca, ermita que tingué en aquest període força vitalitat.

Passat el mil·lenni i trencada ja tota relació amb els reis francs, el bisbe de Girona demana al papa la confirmació dels béns i drets de l'Església de Girona. Així, Silvestre II, a instància del bisbe Ot, ho fa l'any 1002. El bisbe Pere Roger, de Girona, el 20 de novembre de l'any 1019 signa l'acta de dotació de la canònica gironina i cedeix a aquesta, entre d'altres, els drets que sobre Crespià tenia el prelat.

En el segle X, sembla ser que Crespià, amb Banyoles i altres

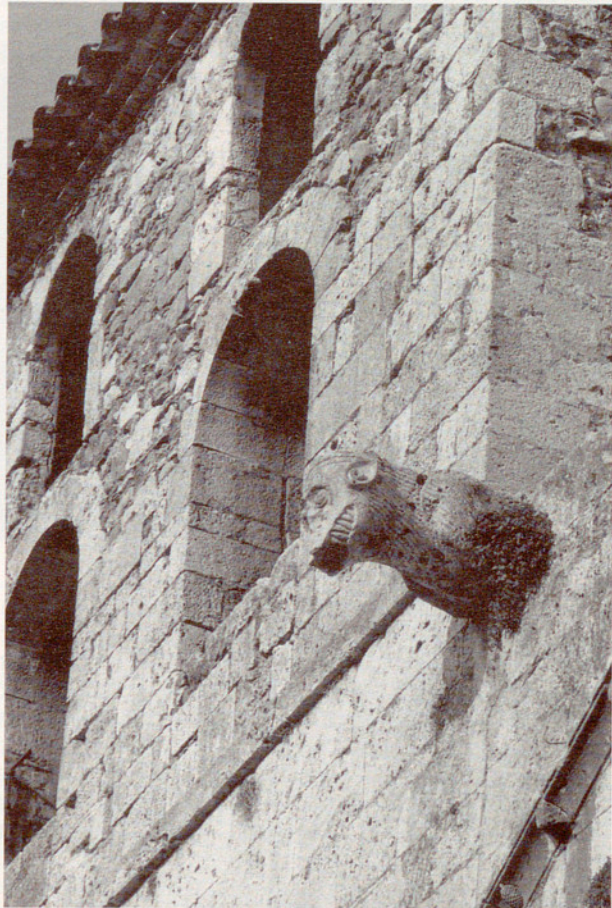
terres, fins a Castellnou, al Vallespir, passa a formar part del comtat independent de Besalú. Té sentit, així, que, l'any 1163, la consagració de l'església parroquial de Crespià la fes l'abat Bernat II, de Sant Pere de Besalú.

En l'any 1151 consta documentalment l'existència de Pompeu i Llawanera, i en 1214 l'ermita de Sant Miquel de Roca se la coneix també com a Sant Miquel de Penna. En aquesta època devia tener força importància, atès que rep diverses donacions i els seus administradors adquireixen, també, terres al voltant.

Tot i que des de l'any 1208 hi ha proves de l'existència de l'Hospital de Crespià, fou en l'any 1245 que el bisbe de Girona, Guillem de Cabanelles, deixà a l'Hospital de Pobres de la parròquia de Crespià diverses propietats, i ell mateix comprà, el 4 de setembre de 1239, a Guillem de Palera, la prestació agrària (anomenada "tasca") que es pagava a més del delme i que solia consistir en l'onzena part dels fruits, la qual hem de suposar venia compresa en la donació esmentada.

És de l'any 1265 la primera notícia escrita que hem trobat de la capella dels Sants Just i Pastor, de Pedrinyà, romànica

*Gàrgola a la
façana de l'església
de Crespià,
consagrada en
1163.*

en els seus orígens, que era possessió de la capella del Palau Episcopal de Girona i que el bisbe Guillem cedí, deslligant els homes de Pedrinyà de pledejar amb la cúria de Besalú.

Sabem també, del segle XIII i

amb relació a Crespià, que el bisbe gironí Pere de Castellnou va llegar a la parròquia "unam marcham argenti pro calice", i, en un altre ordre de coses, que està documentada l'existència de la família Porcioles (Guillem de Porcioles i Berenguer, 1273) i de can Piferrer (1289).

SEGLES XIV I XV

9

L'any 1335 és esmentat un castell a Pompejà, com a "Domo sive fortia" de Pompejà. No s'ha trobat en el veïnat cap resta de fortificació ni record popular que n'hi hagués hagut cap.

La primera vegada que s'trobat escrit el nom de Crespià en la forma actual correspon a l'any 1359, quan encara dura la pesta negra. D'aquest any tenim dades estadístiques: Crespià té 4 focs reials i 22 d'església, i Pedrinyà 4 d'eclesiàstics i 2 d'alodials (l'any 1380 té 26 focs, dels quals 22 eren eclesiàstics).

Pere III va vendre, l'any 1372, el dret de bovatge de Crespià al

Can Casellas, avui restaurada, on degué viure el síndic dels remences, Pere Casellas.

bisbe de Girona, la qual cosa confirma l'infant Joan en 1379. Tres anys després, aquest venia la jurisdicció civil i criminal de Crespià, junt amb altres llocs, a Constança de Pròxida, i aquesta, el 1389, ho vengué de nou a la muller del dit infant, Violant de Bar.

Les tropes franceses de Bernat el Vell, comte d'Armagnac (nebot de la primera dona de Joan I d'Aragó, ja mort), i el comte de Verolers, entre 1389 i 1390 prenen Crespià, entre altres llocs, "com un núvol de famèliques llagostes, causant molt mal en els seus béns, capturant gent i tractant les dones molt inhonestament".

Si afegim a aquestes invasions els terratrèmols que varen afectar Crespià els anys 1425, 1426, 1427 i 1428, i la minva del comerç en entrar en competència Gènova i Marsella, no és gens estrany que s'intensifiqués, amb la misèria, la problemàtica remença.

Els territoris remences, ens diu Vicens Vives, eren principalment l'Empordà, la Selva i els plans de Girona i Vic. Crespià, doncs, s'hi troba immers.

Efectivament, el crespianenc Pere Casellas fou convocat pel rei, l'any 1481, com un dels síndics remences que anaren a Barcelona, on es varen estar dos mesos, i el 22 de novembre de 1485 fou elegit, a Olot, en una reunió convocada per Mendoza, com a delegat dels remences per a anar a França i obtenir de l'oficial francès Esteve Petit un document que, segons es deia, era molt important per a aclarir determinats extrems del plet que es debatia entre pagesos i senyors.

Degué sortir de les Assemblees de remences, especialment de la de l'any 1441, la designació de Pere Casellas —suposem més pactista que revolucionari—, el qual, com s'ha dit, degué contribuir a la solució d'aquest greu conflicte social, puix que comptava de segur amb la confiança del rei, més a prop, per cert, dels remences que dels nobles i del clergat. Sembla ser que entre els rebels també hi havia Llavanera, de Crespià, ja que alguns dels seus béns són atorgats pel rei Joan (1465) al seu fidel Bartomeu d'Anglada, de Vilert.

Joan II visqué de jovenet la guerra civil a Catalunya, motivada per l'existència de dos bàndols: senyors (amb nobles i clerecia) i remences,

ciutadans i menestrals, bigaires i buscaires. La sentència arbitral de Santa Maria de Guadalupe, ratificada, junt amb altres disset síndics remences, per l'esmentat Pere Casellas, de Crespià, va acabar la Guerra Remença i emancipà aquella classe social el 21 d'abril de 1486. En ocasió del

setge de Girona, foren defensats per alguns catalans tant el rei com la seva mare, Joana Enríquez. Per aquesta raó atorgà molts títols nobiliaris, entre els quals hi ha el de Bartomeu Bruguera (de la família Porcioles), de Crespià, a qui es va concedir el privilegi militar.

*Lavabo a la sala
d'estar de can
Casellas.*

SEGLES XVI i XVII

10

L'església parroquial amb el balcó i galeria de la rectoria que avui ningú no recorda. Així degué quedar després de les reformes del s. XVI.

Tenim notícia que en 1553 hi havia, a Crespià, 47 focs i uns 220 habitants. La majoria, a més de pagesos, eren paraires i fabricaven draps de llana. Així s'explica la fundació de la confraria de paraires de santa Eulàlia, a la qual, el 1599, foren donats capítols per tal d'establir unes normes de treball.

També durant aquesta època foren donats capítols pel que fa a atorgar, en arrendament, la fleca, la taverna, la carnisseria, i disposicions per a tancar el torrent que corria al costat del camí ral, per a netejar la font d'aigua potable, i per a la celebració de la fira de Santa

Maria, que durava tres dies i fou coneguda més tard com a Fira de la Mel.

L'any 1586 es fundà a Crespià la Confraria de la Mare de Déu del Roser. És conseqüència de la instauració de la festa el 1571 amb motiu de la derrota de l'armada turca a la batalla de Lepant.

Els oficis dels crespianencs en 1624, per ordre de major a menor nombre de gent que ocupaven, són els de pagès, paraire, teixidor de llana, bracer, hostaler, sabater i ferrer.

L'any 1626 es construeix la capella de Santa Llúcia, i en el

1631 fou feta fer per Francesc Teixidor, rector de Sant Feliu de Buixalleu, la marededéu d'argent, una de les joies de Crespià.

L'any 1662, Crespià manlleua una llàntia de plata als jurats amb manament episcopal de restituir-la.

La devastadora plaga de la llagosta que va durar dos anys (1687-1689),

malmena els conreus amb el consegüent perjudici per als habitants.

El dia 7 de juliol de 1688, el veguer de Besalú escriu al batlle i jurats de Banyoles per dir-los que l'endemà, dia 8, la gent, segons resolució presa, s'ha de trobar en el lloc de Crespià per a la matança de la llagosta, i demana que reuneixi tots els habitants de la vila i abadiat per anar a Crespià, a les dues de la matinada, un de cada lloc, alçant sometent o de la manera que cregui més convenient, tot demanant oracions.

Probablement, per la seva situació, Crespià fou lloc de pas de les tropes reials i es veié obligat a l'allotjament de soldats. Això comportava despeses a la població, la qual no podia pagar els seus creditors censalistes. Per aquest motiu, el 12 de maig de 1660, la Universitat de Crespià (universitat, a la Corona d'Aragó, era sinònim de municipi), obtingué llicència de la superioritat per a la imposició, durant dotze anys, d'un vintè sobre els productes de la terra. Vint anys després era imposat encara un catorzè per tal de pagar els deutes de censals.

En un altre ordre de coses, sabem que en el segle XVII l'Hospital era important per a Crespià. En la seva visita pastoral, el bisbe, el dia 11 d'octubre de 1608, manà "als paborde de l'hospital que el segon o el tercer diumenge de Quaresma facin una "aplega de fil" (observem la relació entre l'ordre i les ocupacions de la gent del poble, a les quals ens hem referit més amunt) per tota la parròquia, exhortant els curats de fer arribar el manament al poble per tan santa obra i que el fil que es trobarà sigui a utilitat del dit hospital, sota pena de "Santa obediència".

29

La confraria del Roser

Per a formar part de la confraria del Roser, calia pagar un quartà de blat en concepte d'entrada. Les confraries arribaven a tenir una suma important de blat, que servia per a auxiliar les necessitats que poguessin tenir els confreres. El qui havia acabat el seu blat en manllevava al fons comú de la confraria i l'havia de retornar en temps de la collita, bo i pagant-ne l'interès moderat de sis punyeres per quartera. El primer prohom de la confraria s'encarregava de vigilar aquestes

operacions i de reconèixer la qualitat del blat retornat.

Joan Amades. Costumari Català
Edicions 62. Barcelona, 1983, Vol. III

*Verge del Roser de
Crespià, feta el 1631,
de plata repussada.
Fa 1040x440x190
mm.*

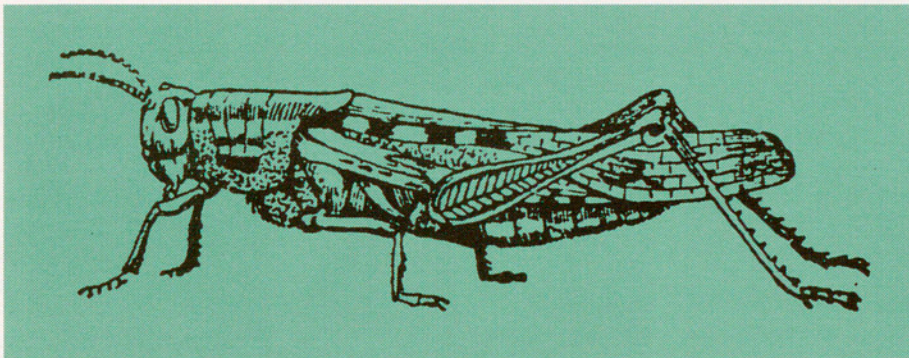
“Lo present quadrieni, es a saber en los anys 1687 y 1688 y part de 1689, per nostres pecats nos castigá Nostre Senyor en lo present Principat, ab la plaga de la llagosta, la qual vingué del Regne d’Aragó,... i en dit any 1687, començá a entrar en el Principat, a ocasió que los blats estaven ja cerca de segarlos, per ser en el mes de Juliol. Les quals vingueren volant, per esser la grossas, y en algunes parts, ahon los esplets no eren sasonats per a segarlo feren gran dany, y en altres anticipaven lo segar que també era danyós. Los tals animals, en lo mig del die anaven volant en ves sol ixent no dexant de quedarne moltes que après criaven, y era tanta la multitut que tapaven el sol a ratos, y a la tarde se posaven, y anant caminant y bolant, devoraven tot quant encontraven vert, y a la nit, cobrien totes les garbes, y anaven rosegant lo gra del segol, y en lo altre, no danyaven de forma que se veuen en la era venir los carros carregats de garbes y de llengostes, y per poder batre, se avia ab rames de anarles fent sortir axis de les garbes com de la era(...) De la nit al matí no avia quedat cosa de hortalisa sino tot sec y arido com si ne avia sebes sembrades, anaven seguint la seba fins a mes de mig palm devall terra, o tant com tenia de fondo(...) En les carrascas y olivers, alsines y pins, no y tocaven, del demés, no perdonaven cosa; sen entraven per les cases, pous, fons(...) Les gallines, tocinos, y ovelles y moltons, ne menjaven moltes. De forma que la gent, dexaven de menjar ous de gallina, perque al trencarlos lo rovell del ou era tot vermell com si estigués entremesclat ab sanc. Al ultim de lestiu anaven posant se per parts hermas, y anaven trahent una com espuma, y anaven ablanint la terra, y se clavaven dintra terra de mitx en detrás, y anaven forman un a modo de canó de ploma de escriurer, y de la espuma o aquell que llensaven y a terra, quedava format lo canonet molt fort, y dintre lo omplien de poll o, llevor de elles, a modo de uns ouets llargaruts tots arrengrats de 3 en tres, uns

sobre altres y després tapaven lo canonet de la matexa forma que lo demés de ell, y quedava dintre terra, de forma, que per moltas ayguas y plujas que vinguessen en lo Ivern nols feya contrast, ans quedaven integras y sens disminució.

En ser al mes de mars vinent, se avivaen aquella semilla y exien com uns cuquets negres sens alas... i este anava caminant y rosegant y devorant los sembrats estant en erba, y tot lo demés que trovaven vert. Després prenian altra forma, anant crexent, que venian ja a pareixer llengostes sens alas, y sels veyan les ales dintre cubertas de una pell parda, de que ells estaven tots cuberts, y ales hores caminaven moltissim y saltaven, de forma que encara que trobassen Riu(...) y sequies... nos detenian, ans be acometian, y sols poquessen agarrarse de una palla o fulla de una erbata de les vores de les sequies, passaven.

Dexant, al arribar al Juny y ultims de Matx, aquella pell de que estaven cubertes y quedaven ab ales y llegostes formadas de un color rogenic y anaven crexent, casi com de la llargaria y gruxa del dit auricular, tenint dos en la boca a modo de dents, com si fossin de ferro ab que anaven devorant quant encontraven. Afligit lo Poble de semblant castic, recorregué la primera cosa, a templar la ira de Nostre Senyor ab grans deprecacions y penitencies que en tots los pobles y comunitats se feren y entre elles y penitencies raras que pasmaven, implorant lo Patrocini de Maria Santíssima, lo auxili i intercessió dels Sants (...) I mediant exas Santas operacions y la gran sollicitut que doná en tota la Provincia, de perseguirles en tot lo discurs del any... se digná Deu Nostre Senyor, lo tercer any, de librnarnos del castic i plaga en quens teni mortificats, quedant totalment libre lo present Principat de dita plaga.

Los modos ab que la gent se ingeniá en ajudarse a librnarse de la tal plaga foren los següents. Primerament, en lo Ivern exien dels pobles homes ab cavechs y axades, y anaven per

tot lo terme de cada qual de sos pobles, y en los herms y puestos ahont avien reparat que avien post y dexat semilla, cavant anaven trahent los canonets que sobre tinc dit, ab molta quantitat, y los xafaven y cremaven, donaren en tirar molts tossinos, los quals anant furgant se menjaven y xafaven los canonets. Segonament en arribar a la primavera, que comensaven a exir avivats, anaven semblantment exint homens, dones y criatures per los termes de sos pobles, portant Borrasses, llemsols, flassades y lo que podian, ans quisqués lo sol y fins que comensave a calentar nos movian del puesto ahont se avian quedat a la nit y posantse al devant los homens ab les Borrasses y llemsols estesos a terra, y dos tenint los caps del devant cosa de dos palms alts de terra les dones y les criatures, anaven ab rames fentles mourer y tocantles endevant, fentles posar sobre la dita roba, y quant ja la roba estava cuberta de ellas, prenien los quatre cantons y o plegaven, y ab los peus o xafaven, y altres homens obrint fossos y sots fondos y las tiraven dintre y en tenir plé lo fosso, alguns posaven cal viva, y o cobrien de terra, altres ab terra assoles cubrian los fossos dexantles sepultades a dintre. Mes, altres obrien sequies y valls fondos, y anantles tocant, se venien

a omplir de elles y aximateix, després cobrian ab molta terra. Estas diligencies continuaven fins a que comensaven a volar (que ales hores ja no y avia remei) fentne preterir innumerable número.

Mes, en les hortes y parts de sequias de aygua, y per les vores dels rius, que per passarlos se juntaven moltes y se posaven en un munt com unes moles, anaven ab covens, sacs, cabassos, y altres coses penentles per lo corrent del aygua posant canyes molt espesses de una part a laltre de les sequies, y així matex sepultant en grans fossos.(...) Y mediant la misericordia de Deu Nostre Senyor la protecció de Maria Santíssima, y intercessió dels Sants, y aplicació de les persones, nos verem libres de tal castic del qual vulla sa Divina Magestat preservarnos per sa infinita misericordia.

Lo aver fet esta disgració, es per causa de la gran turbació y sust que ocasioná semblant plaga, sens trobar noticia de que en altra ocasió semblant hagués succehit, ni saber de quin medi valerse per ajudarse a librar de ell."

De la "Col.lecció de Manuscrits Inèdits de Monjos del Reial Monestir de Santa Maria de Poblet", transcrits per Joaquim Guitert i Fontseré.

SEGLES XVIII I XIX

11

*Església dels sants
Just i Pastor,
construïda el 1743,
després de l'enderroc
de la romànica que hi
havia, en el veïnat de
Pedrinyà.*

Del s. XVIII tenim referència escrita de Crespià en dos eloqüents documents:

1. El sots-veguer de Besalú, Joan B. Miquel, el 30 de novembre de 1707 tramet carta-ordre al jurat dels pobles de Maià, Segueró, Vilademires, Crespià i Vilert, urgint la presència, el 4 de desembre, a Navata, d'un jurat de cada lloc —quatre de Crespià—, bons per a treballar en les muralles de Navata, on els esperarà dit sots-veguer i algun mestre de cases amb pólvora.

2. L'any 1719, el Capità General de Catalunya, príncep Francesc Pius de Savoia, de Moura, Corterreal i Montcada,

Marquès de Castel-Rodrigo i molts altres títols, oeix missa, amb el seu seguici a l'església parroquial de Crespià. Se sap per raó que aquell dia en el presbiteri del monestir de Banyoles, on s'havia de rebre al virrei de Catalunya i altres autoritats de Felip V, tenien aquells reservat lloc i va quedar sense ocupar.

Des de 1717, en què Crespià formava part de l'arxidionat o arxidionat de Besalú, la conferència eclesiàstica es reunia a Navata. L'any 1722 Crespià n'era el cap i s'hi reunien Esponellà, Vilert i Espinavessa. El rector de Crespià era el que presidia.

Durant aquest segle és notícia,

a Crespià, l'enderroc, l'any 1743, de la capella primitiva de Pedrinyà i la construcció de l'actual dels Sants Just i Pastor, de la qual sempre ha tingut cura la família Teixidor.

Durant la Guerra Gran (1793), és volat el pont d'Esponellà per tal d'evitar el pas de les tropes franceses. El 1794, Catalunya és envaïda pels francesos amb dos exèrcits, un dels quals passa per Bàscara i Sant Esteve de Guialbes, arriba a Besalú i retrocedeix fins a Serinyà, passant per Crespià.

Rebut d'un préstec de la parròquia al poble per a pagar el sometent

En el cens de confraries del comte d'Aranda (1771), Crespià té la de Santa Eulàlia, que fa una festa que comporta 50 rals de despesa, i la del Roser (fundada el 1586), amb una festa que costa 44 rals de despesa.

En el segle XIX no restem aliens a les guerres entre França i Espanya: el 29 de novembre de 1808 entren els francesos a Crespià. Es perden moltes joies i

Llibre de comptes de l'Hospital.

Llibre de Comptes de tot lo que los Administradors del Hospital de Sobres de Crespià aniran pagant per compte del mateix Hospital.

En el mes de Juny de l'any 1771, el Sr. D. Miquel Bramon pagès, i Silvestre Jou manescal, a vista dels llibres de comptes de l'Hospital de Sobres de Crespià, han acordat pagar a la dita parròquia la suma de 60 ll. 3 den. per servir de pagar lo sometent que dit poble manté contra los francesos, per salvar la Patria, Religio y Fernando 7. y esta en nom del Comu prometem tornar a la dita Pobl. sempre que dit Comu tinga possibilitat, o avanza de Emplonenti y per aver la veritat afegim en Crespià vuy dia 8 Gener de 1809. Sellat ab velle de Comu. Per el Sr. Casals Regidor de Cap. Ferran VII. Regidor Segundo. tenim abut 27 de del comu y se han tornat a la Pobl. Vallterosa Presbitero

Item nosaltres com a Regidor del Poble de Crespià baix jurament que ab consentiment dels Parrocos Rm. Jofè Vilatorrada Presb. y Sacrista y Sebastia Alfara Presb. y Parroco y del Obispo Miquel Bramon Paga. y Silvestre Jou manescal y de alguns pagadors com Donna Piferrer, Joan de Teixidor, Jofè Font, Dido Lorente havem tret la suma de 60 ll. 3 den. per servir de pagar lo sometent que dit poble manté contra los francesos, per salvar la Patria, Religio y Fernando 7. y esta en nom del Comu prometem tornar a la dita Pobl. sempre que dit Comu tinga possibilitat, o avanza de Emplonenti y per aver la veritat afegim en Crespià vuy dia 8 Gener de 1809. Sellat ab velle de Comu. Per el Sr. Casals Regidor de Cap. Ferran VII. Regidor Segundo. tenim abut 27 de del comu y se han tornat a la Pobl. Vallterosa Presbitero

vestuaris de l'església. Pel que fa a la família Piferrer, de Crespià, hagué d'abandonar la casa i es refugià a can Pol del Montfullà.

El 8 de gener de 1809, l'església de Crespià deixà al poble (representat per Miquel Bramon, pagès, i Silvestre Jou, manescal) 60 lliures "que han de servir per pagar lo sometent que dit poble manté contra els francesos per salvar la Pàtria, Religió i Fernando VII".

Durant la guerra, que acabà pactant Ferran VII amb Napoleó, Pere Bramon, natural de Crespià, fou penjat a Girona

pels francesos.

I en temps de la vinguda dels Cent Mil Fills de Sant Lluís, del 26 al 29 d'abril de 1823, estigué ocupada pels francesos la casa de la família Ordís (Can Piferrer).

A la meitat del segle que comentem, la vida tampoc no transcorria pacíficament: durant la Guerra dels Matiners (segona Guerra Carlina) fou apresat, en el terme d'Ordís, Baldiri Cargol, de Crespià, "cabecilla carlí i ex-cap de trabucaires", que fou portat a les presons militars de Figueres (no fou executat, atès que és perseguit de nou el 1854).

EL NUCLI URBÀ

12

*El carrer de la Rasa
amb can Cebrià, can
Betlem Vell, can
Flassià i cal Peó.*

34

El torrent Merler, un dels signes d'identitat del poble més característics, i amb ell els carrers Major i de Gènova, constitueixen l'eix de dues parts en què podríem dividir el poble.

Del torrent cap al sud tenim la parròquia i les cases més importants (can Piferrer, can Porcioles i can Caselles), així com l'antic Hospital amb la capella de Santa Llúcia i l'Ajuntament. Aquest sector es configura amb la plaça de l'Església i els carrers de la Coma (amb can Guiolà, can Fonso, can Llorens, can Cueta i can Quer de l'Hosta), el de les Escoles (avui amb

dependències municipals, can Porxes i can Forquilla), el de la Fuesa (amb can Xacó, can Quer, can Paulet, can Benet, can Conrad i can Rius) i el de l'Església, amb la Rectoria i cal Noiot.

En l'eix al·ludit, encarades a migdia, en una filera que, des del carrer de la Rasa fins a can Tarrats, també era una de les característiques del nostre nucli de la població, hi trobem les cases que configuren el carrer de Gènova (can Betlem, cal Pastor, cal Sabater, can Peremir, can Lis, cal Sastre, ca la Pepa, can Calot, cal Baró, can Llavanera, can Biel, cal Ferrer, cal Carreter, can Guidó,

can Tubert, can Jaumeta, can Felip, can Còtic o Cullic (avui can Llorens), can Mitjà i can Tarrats).

En el mateix eix, i també partint del carrer de la Rasa cap a ponent, tenim el carrer Major a una banda del torrent (cara de migdia), cal Taco, can Resplant, can Danés, can Bosch, can Prim i can Ros, i a l'altra (cara nord), a partir del carrer de l'Església, can Casellas, cal Xic, can Colomer, can Sisó, can Mirenal, can Mànigues, can Cutela, can

Quel i can Ramon (casa pairal dels Porcioles).

Al nord del torrent Merler, hi ha tres carrers que li són perpendiculars: el de la Mosca, amb can Tarrats; el de Santa Maria, amb can Baldiri, ca la Sibina i can Vespa, can Vinagret i cal Serrador (que dóna al camí que ens portaria a Casellas); i el de la Rasa, amb cal Correu, can Cebrià (remarcable per les seves dimensions), can Betlem Vell, can Flassià i cal Peó.

Una bonica estampa del poble és la que es veu des del pont que uneix el carrer de la Rasa amb el carrer de l'Església. Mirant cap a migdia, entre els dos murs que configuren el carrer de l'Església, tenim la façana d'aquesta i el campanar; i mirant cap a ponent, l'arc del carrer Major —que forma part de can Ramon— i els altres dos arcs que fan el lliurament d'aquest edifici al torrent.

Des de la plaça del Pi també s'ofereix un conjunt equilibrat i admirable: la façana de l'Hospital i la capella de Santa Lúcia, l'entrada del carrer de les Escoles i el mateix arc al qual ens hem referit abans, però vist des del cantó oposat. També, des d'ací, és bonica la pujada del carrer de la Coma, orientat al sud-oest de la dita plaça del Pi.

Evolució de la població

ANY	1553	1718	1787	1830	1860
Crespià	220	259	444	655	797
Banyoles	—	—	—	—	—
Girona	—	—	—	—	—
ANY	1900	1910	1920	1930	1936
Crespià	607	617	606	543	516
Banyoles	5103	5494	5471	5947	6651
Girona	20257	22502	24611	31219	34075
ANY	1940	1945	1950	1955	1960
Crespià	490	492	418	414	393
Barcelona	6338	6395	6672	7270	8075
Girona	39473	38244	39987	42394	47283
ANY	1965	1970	1975	1981	1990
Crespià	332	296	240	222	224
Banyoles	8945	10023	11171	12378	
Girona	55198	64276	793337	87648	

El carrer de Gènova.

El carrer de Gènova respon a la relació que, durant un temps, es tingué amb comerciants d'aquesta ciutat per raó de les activitats tèxtils que el poble realitzava.

A partir d'allí, i en direcció a llevant, tenim la zona nova del poble, en la qual hi ha la majoria de les cases de recent construcció i que és per on va tenint lloc l'expansió urbana.

L'ESGLÉSIA PARROQUIAL

13

*L'església de Crespjà
(dibuix de Josep
Serra Llimona).*

36

És de construcció romànica i es troba sota l'advocació de Santa Eulàlia de Mèrida.

És situada dins el nucli de la població, a la plaça de la Vila, i amb la porta d'entrada orientada cap a ponent.

La façana, amb prou elements singulars per a cridar l'atenció, ens ofereix la torre de guaita, una gàrgola representant una fera, en la millor tradició medieval, i la porta tapiada, ja en temps antic, amb carreus acuradament disposats.

La porta d'entrada té quatre arquivoltes en gradació. Damunt la porta hi veiem un finestral, imitació en petit de la

portalada, amb arc de mig punt, i damunt d'aquest un petit aleró amb un fris dentat. I encara més amunt d'aquest, una mènsula que dona unitat a aquest petit conjunt, amb una figura humana, una pinya i un altre motiu en relleu. El campanar, constituït per una torre rectangular coberta de teulada i amb dos jocs de dobles finestrals d'arc de mig punt en les seves quatre cares, és singular. Precisament aquesta singularitat ha donat lloc a la dita "La gent de Crespjà / és gent de molta manya, / volien fer un campanar / i varen fer una cabanya".

Són remarcables, a terra, algunes sepultures. Del que hi

ha a l'església, cal remarcar una imatge de la Mare de Déu del Roser, obra notable de l'argenteria barroca catalana, datada de 1631, en un gran moment d'aquest art i ofici als Països Catalans.

Hi havia hagut un retaule de marbre, amb un Crist crucificat i un àngel a cada costat, que havia estat donat l'any 1626 per Pere Porciolas, del qual se sap, segons es pot llegir en el Llevador d'aniversaris de Crespjà, "que té casa i habitació a Barcelona, és adroguer i no té fill ni filla". Per la data que ens consta que va arribar el retaule (23 de juliol), i la que figura en la sepultura familiar (1626), hom dedueix que és ell el que allí reposa,

essent probable que aquest privilegi de ser enterrat en el temple estigui relacionat amb la donació del retaule, avui desaparegut.

Durant el segle XVI, l'absis fou sobrealçat; l'església fou engrandida amb el cor (1567) i dues naus (1642), i s'hi construïren unes noves voltes i la torreta de guaita que hi ha a l'angle de la façana principal, i la lateral encarada a migdia. Tocant a aquesta façana lateral hi havia hagut el cementiri, del qual es féu la darrera neteja l'any 1965.

L'absis i els murs laterals van ser rebaixats parcialment l'any 1966, d'acord amb una restauració que també va comportar la modificació del

Una de les làpides sepulcral, en el sòl de l'església parroquial.

presbiteri i que fou dirigida per l'arquitecte Sr. Joan Maria de Ribot.

L'absis té, per dins, un fris dentat i, al centre, una estreta finestra. Part d'aquest absis i altres cossos de l'església han quedat encastats dins la casa, avui no habitada, anomenada can Xacó.

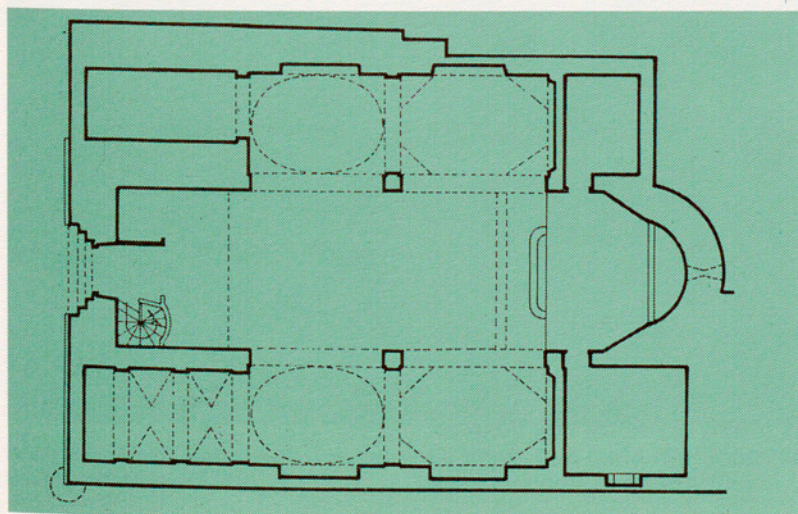
L'església parroquial

"El Museu d'Art de Girona conserva dues lipsanoteques de fusta sense exposar ni inventariar procedents de Santa Eulàlia de Crespià.

Una d'aquestes, de la qual només es conserva part del recipient, correspon a un tipus de caps rectangular amb les parets llises, tant interiorment com exteriorment. No s'observa cap solc o ranura que servís per a encaixar la tapa i no hi ha tampoc cap indicatiu de decoració. En definitiva, es tracta d'una caps estrictament funcional, que cal datar en un moment no posterior al segle XII.

La segona lipsanoteca es conserva en més bon estat. És feta d'una sola peça d'àlber amb una forma de recipient rectangular. Té les parets llises, sense cap mena de decoració. No presenta cap ranura a manera de graó per a encaixar-hi la tapa. La simplicitat és extrema. Així, tot i essent difícil establir una datació per aquest tipus de peces, creiem que pot situar-se dins el segle XII."

Joan Badia Homs: *Catalunya Romànica* Barcelona, 1991.

Planta de l'església parroquial.

L'HOSPITAL I SANTA LLÚCIA

14

38

L' Hospital de Crespià (o Sant Hospital de Pobres de Crespià), amb la capella de Santa Llúcia, era situat al carrer Major, en l'edifici que fa xamfrà amb el carrer de les Escoles.

Queda, de l'antic Hospital, una bonica sala gòtica, la porta d'accés a aquesta sala des del carrer Major, i una modesta espadanya al capdamunt de la façana. La resta de l'edifici forma part, avui, de l'Ajuntament, dels Serveis d'Assistència Mèdica i del Casal del poble.

J. Botet i Sisó diu, quan parla de Crespià, que té "un hospital per a pobres ab dos llits de

*L'Hospital de Pobres de
Crespià i la capella de
Santa Llúcia.*

antiga fundació que per insuficiència de rendes només acull accidentats", i que hi ha "la capella dedicada a Santa Llúcia en la qual s'hi celebren oficis divins per la diada de la Santa".

La capella fou construïda l'any 1626; un aiguat ocorregut el 29 d'octubre de 1928 va fer arribar l'aigua del torrent fins a la pica d'oli d'aquesta capella.

No hi ha dubte que l'Hospital existia ja l'any 1208, segons es dedueix del llevador fet el 1703, en el qual es relacionen béns (més de seixanta) d'aquest establiment.

Moltes degueren ser les propietats que arribà a tenir l'Hospital. Quant al segle XVIII, llarga és la llista dels censataris, i també trobem que el 18 d'agost de 1845 arrenda a l'Ajuntament una habitació de migdia per a habitar-hi el mestre del poble.

Les propietats de l'Hospital produïen blat, ordi, oli, blat de moro, palla, mill i mestall, i l'administració pagava ajudes per tragar garbes i ajudar a les batudes.

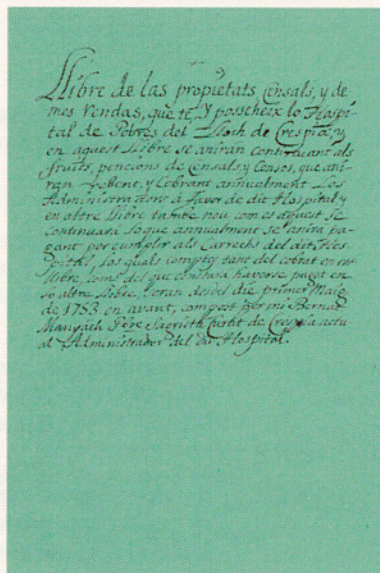
En la segona meitat del segle XVIII es feren diverses obres a l'edifici.

Per manament del bisbe Tomàs de Lorenzana (1780),

s'estableix que els administradors siguin el rector, un pagès i un menestral. En conseqüència, la successió del clergat en l'administració es produeix automàticament amb el nomenament dels rectors, i la dels laics, en expressió que hem trobat reiteradament, "a sort de rodolí". En 1825 s'estableix que la durada del càrrec no sobrepassi els dos anys.

L'any 1844, en aplicació de les lleis i decrets de desamortització, l'administració de l'Hospital informa el govern (el 20 de febrer) de les despeses de l'establiment durant un quinquenni, que pujaven a 560 lliures, i dona la llista de les propietats, censos i censals, com també els noms de llurs censataris: Francesca Viñas, d'Esponellà; Miquel Soler; Rosa Cabot Font; Joaquim Gallostra; Gayolà; Quer de la Coma; Vicens Martí, de Llers; Paulí Quer, de Sant Miquel de Fluvià; Vidal de la Palma, i Benet Torró, de Sords.

Amb la presa del poder pels progressistes en 1854, i amb la planificació de la desamortització portada a terme per Pascual Madoz el 20 de maig de 1855, s'acaba l'administració d'aquell Sant Hospital de Pobres del poble de Crespià, que cada any socorria de nou a deu individus.

Primera pàgina d'un llibre de propietats, censals i altres rendes de l'Hospital.

Des del dia 1 de maig de 1753 fins al 20 de maig de 1855.

1-V-1753	Bernat Manyac, sagristà. Jaume Jou, masover de Casellas de la Serra.	5-VII-1829	Baldiri Bruguer, prevere i domer. Just de Teixidor. Ciprià Lluís.
9-IX-1762	Miquel Simon, prevere domer. Francesc Grau Porcioles, pagès. Jaume Seguí, sabater.	29-V-1834	Sebastià Carrera, sagristà. Rafel Llorens. Baptista Sala.
11-II-1778	Bernat Manyac, prevere. Miquel Ordís Piferrer, pagès. Miquel Quer, paraire.	1835	Salvador Pratsavall, domer. Miquel Llavanera. Joan Sorribas.
1-VI-1783	Bernat Manyac, prevere. Pere Llorens, pagès. Rafel Quer, paraire.	1837	Sebastià Carrera, sagristà. Ciprià Lluís. Just de Teixidor.
25-V-1797	Miquel Simon, domer. Llorenç Llavanera. Francesc Moradell. Baldiri Cargol.	1839	Sebastià Carrera, sagristà. Francesc de Porcioles. Manuel Moradell.
16-IX-1807	Joan Bruguera. Llorença Llavanera. Francesc Moradell. Baldiri Cargol.	1842	Sebastià Carrera, sagristà. Bartomeu Llorens. Pere Mir.
1-IX-1819	Sebastià Alfaras, domer. Francesc de Porcioles, pagès.	1844	Sebastià Carrera, sagristà. Salvador Casellas. Josep Bramon.
25-III-1825	Baldiri Bruguer, domer. Joan de Teixidor, pagès. Pere Quer, menestral.	1846	Sebastià Carrera, sagristà. Joan Sorribas. Joan Pau.
4-V-1827	Jacint Ombrabella, rector. Agustí Ordís Piferrer. Jeroni Gallostra, sabater.	1850	Sebastià Carrera, sagristà. Pere de Porcioles, pagès. Joan Gispart, menestral.
		1852	Sebastià Carrera, sagristà. Joan de Teixidor, pagès. Miquel Gallostra, menestral.

Censos i censals constituïts el s. XVIII per l'hospital de pobres de Crespjà

Clau de volta de l'antiga capella de l'Hospital.

Any	Censatari	Identificació
1726	Francesc Padrosa	Sastre de Crespjà
1726	Pere Bonany i Caterina Font (hereva de can Coll de la Font)	Treballadors de Sant Martí Vell
1734	Benet Ordis Piferrer	Pagès de Crespjà
1741	Cebrià i Concordi Prat	Treballadors de Crespjà
1741	Francesc Grau Porcioles	Pagès de Crespjà
1741	Salvador Quer	Pagès de la Coma de Crespjà
1741	Antoni Vidal	Pagès de la Palma
1750	Baldiri Porxas	Pagès de Crespjà
1752	Gerònim Gomis	Apotecari de Banyoles
1753	Pere Font	Pagès de Crespjà
1756	Benet o Joan Farró	Fuster de Sors
1761	Pere Joan Sagués	Sabater de Besalú
1761	Joan i Jaume Gaiolà	Fuster de Crespjà
1773	Pau Bosch	Teixidor de llana de Banyoles
1773	Josep Bosch	Corder de Banyoles
1778	Pere Casanovas	Treballador de Vilert
1778	Baldiri Abella	Pagès de Vilert
1778	Joan Llobera	Pagès d'Òrfes
1781	Joan Terradas Rocha	Ferrer d'Esponellà
1783	Miquel Roart	Pagès d'Òrfes
1785	Joan Coll	Sastre de Crespjà (1)
1791	Pacífic Hors	Mestre de minyons de Crespjà
1791	Joan Figueras Moner	Pagès de Martí
1793	Paulí Quer	Treballador de la parròquia de Sant Miquel de Fluvià
1803	Ignasi Vinyes	Pagès d'Esponellà
1804	Joan Patller	Banyolí (2)

(1) Tramès a Josep Rovira, de Mieres.

(2) Li fou tramès per Cebrià Quer, d'Esponellà.

CAN PIFERRER

15

42

Can Piferrer, documentada l'any 1289, és la casa pairal de la família Ordis, magnífic exemplar de masia senyorial amb la tipologia estructural clàssica de tres trams, evident a l'exterior, amb àmplies balconades i façana esgrafiades corresponents a una reforma quasi total efectuada a final del segle XVIII.

Els Ordis (el propietari actual és el Sr. Pere Ordis i Llach, casat amb la Sra. Antònia Dalmau, els quals exploten directament la finca) procedien d'Usall. Guillem Ordis de Cutsac (1260-1308) és el primer membre de la nissaga que surt documentat.

Entrada principal de can Piferrer.

Can Piferrer fou incorporat al patrimoni Ordis en el s. XVIII, per entroncament matrimonial, i la família es traslladà a Crespià.

El 7 de juliol de 1710, tingué lloc un casament doble: d'una part, Miquel Piferrer, pagès de la Torre de Crespià, es casa en cinquenes núpcies amb Marianna, vídua de Feliu Ordis des d'octubre de 1698; d'altra, Mariàngela Piferrer, a qui sembla pertanyien els vestits d'època que es conservaven a la casa, es casa amb Benet Ordis i Casademont, fill de Marianna, Ambdós nuvis tenien 11 anys d'edat. Des de llavors, els Ordis regeixen can Piferrer.

Miquel Piferrer, "de la il·lustre i noble família Piferrer de Crespià", com es llegeix en l'arxiu parroquial d'Esponellà, tenia el títol de "ciudadà honrat de Barcelona", considerat "d'una mena de noblesa menor", segons afirma Mn. Calzada.

Felip Ordis i Piferrer, clergue estudiant a Girona, tingué el benefici de Ntra. Sra. del Roser de Crespià, fundat pel seu pare, Miquel Ordis Piferrer (1724-1795), el 21 de març de 1761. Aquest darrer és el que va aixecar l'edifici en 1775, i el seu nom figura, gravat en la pedra, damunt la porta de la façana principal de la casa. El dit

benefici l'obtingué també el Rev. Dr. Josep Ordís i Piferrer (1810).

El casal és grandios, amb amplis espais ajardinats a l'exterior i magnífiques i espaioses sales interiors, arranjades amb gust exquisit.

L'accés principal de la casa és a tocar la carretera general,

immediatament després de l'era de can Paulet. El portal de ferro porta el nom de Miquel Ordís Pagès. El jardí i l'hort que confinen amb la casa per un mur de contenció, donen al torrent Merler, mentre transcorre paral·lel al carrer de Gènova, entre el carrer de l'Església i la carretera. De la sala gran, a la qual es puja a través de sis o set esglaons

des del segon pis, en diuen l'habitació dels trists records, ja que en ella hi restà reclosa per malaltia Paula Genover, de Vilanant, casada el 2 d'octubre de 1792 amb l'hereu Ignasi Ordís Batlle (1772-1841).

*Quatre signes
d'identitat alhora: la
masia, l'església, la
defensa i la casa
senyorial (Can
Piferrer).*

ELS ORDIS

16

44

En aquest capítol ens referim als Ordís que, a més de la incidència en la vida del poble (vegeu la relació de les persones que han estat administradores de l'Hospital) i en la història de la parròquia, han transcendit del poble:

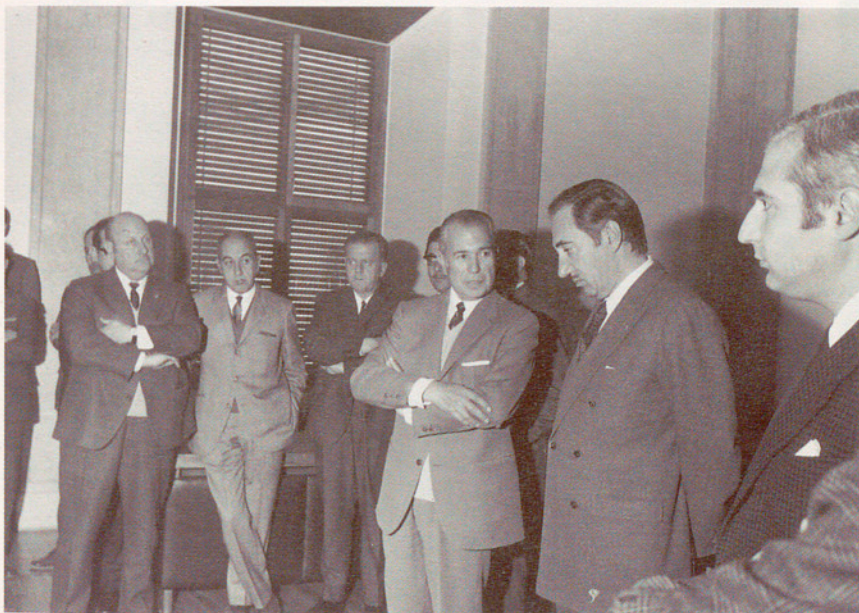
a) Pere Ordís Bonal (1846-1903), advocat que intervingué activament en la reconstrucció del pont d'Esponellà; fou vice-president de la Comissió Provincial de Girona de 1882 a 1883, i diputat provincial, en una primera elecció, des del 2 de novembre de 1892 fins a 1896, i en una segona, del 2 de novembre de 1896 al 15 de febrer de 1897.

Miquel Ordís Pagès

b) Miquel Ordís Pagès (1878-1944), també advocat, jutge de Primera Instància de Figueres, president de la Cambra Oficial Agrícola de Girona, possiblement durant el temps del Directori Militar del general Primo de Rivera (1923-1931), i president de la Diputació

Provincial de Girona, càrrec del qual prengué possessió el 16 de març de 1940. Fou ell qui, a poc a poc, va anar posant en condicions habitables la casa de Crespià, i el que recuperà per a la parròquia la valuosa imatge de plata de la Mare de Déu del Roser. La portà

Pere Ordís Llach, en dues instantànies de l'època. A sota, parlant davant els microfons de la ràdio en el nomenament de Ramon Muñoz com a governador civil.

45

personalment des de Figueres, i es tributà una rebuda solemne a l'arribada a Crespità amb concurrència de tot el poble.

c) Pere Ordís Llach, nascut el 2 de gener de 1913, metge cirurgià i uròleg, nomenat conseller vocal d'Assistència Social de l'Ajuntament de Girona (6 de febrer de 1949) i tinent d'alcalde i ponent de Governació de l'Ajuntament de Girona (3-II-1952/5-II-1955). Fou alcalde de Girona del 21 de setembre de 1957 al 5 de febrer de 1967, i a partir d'aquell any president de la Diputació de Girona, càrrec que exercí fins al 1972.

CAN PORCIOLES

17

46

El primer document que es coneix, relatiu a la família Porcioles de Crespià, correspon a l'acta d'infeudació d'un Porcioles en el poble i terme, l'any 1273, atorgada pel bisbe de Girona. No es pot descartar la hipòtesi que s'instal·lessin a Crespià, tal i com possiblement feren també altres famílies, després del desastre càtar, a Muret, l'any 1213.

El 22 de desembre de 1486, Bartomeu Bruguera, de Serinyà, que per matrimoni entrà a formar part de la família Porcioles, obté privilegi militar de Ferran el Catòlic per haver defensat el rei i la seva mare,

La casa pairal de la família Porcioles.

Joana Enríquez, durant el setge de Girona, quan "casi todos los catalanes nos eran entonces contrarios".

Avui, la situació de la casa pairal, coneguda també per can Ramon, és al carrer Major, i fa xamfrà amb el carrer de les Escolles, que el separa de l'antic Hospital i la capella de

Santa Llúcia. Arriba fins al torrent, formant un porxo que fa de la casa, amb el conjunt en què està immersa, un dels punts més pintorescs del poble. Els escuts que hi veiem sobre el portal ja palesen el rang que

en determinades èpoques tingueren els seus habitants.

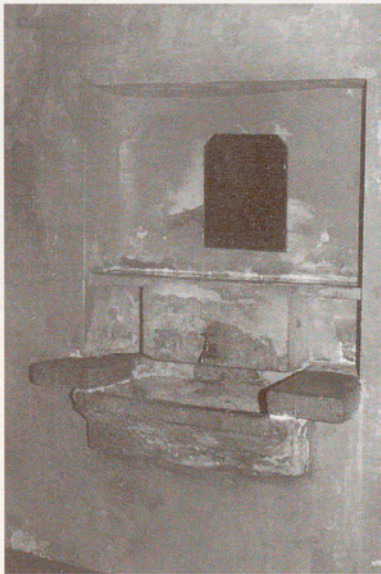
En el transcurs dels segles, la descendència masculina (d'hereu a hereu) de la família Porcioles es trencà dues vegades, però un cop i l'altre el cognom fou restablert.

En la segona d'aquestes avinenteses, la pubilla Porcioles es casà amb Bartomeu Bruguera, propietari de Serinyà, a qui hem esmentat en referir-nos a la concessió del privilegi del cordó militar.

El "de" que utilitzen els Porcioles prové del cordó militar atorgat al seu avantpassat Bruguera.

Els Porcioles van fer construir, entre altres coses, l'altar major de la parròquia de Crespià —destruït durant la guerra de 1936-39—, i tingueren sepultura a la nau central de l'església, on encara es pot veure just abans de pujar al presbiteri.

Can Porcioles: el lavabo de la sala.

Can Porcioles: entrada, avui tapiada, a la placeta de les escoles.

Sembla que foren ells els qui vengueren un mas a Besalú i que va adquirir Francesc Cambó.

L'entrada per la plaça Major.

La llar payral

"La llar payral: ¿hermosa recordança qu'a dintre'l cor se'm posa!
me sembla que la veig al mitj del poble:
la casa gran, de portalada doble,
per un costat, un torrentet que plora
y per l'altre l'Església allà a la vora"

JOAN DE PORCIOLES
Banyoles, 1894

ELS PORCIOLES

18

48

Un Joan de Porcioles, mercader, fou elegit conseller quart de l'Ajuntament de Barcelona el dia 30 de novembre de 1674.

Un Porcioles fou domer a Llers i gaudí d'un prestigi que es projectà sobre gran part de l'Empordà; un altre fou Vicari General del bisbat de Barcelona; Pere donà el retaule i va fundar un benefici (1622) a la basílica de Santa Maria del Mar, la darrera possessió del qual la va formalitzar el Sr. Joan de Porcioles, de qui parlarem més endavant.

Montserrat Porcioles degué tenir, l'any 1628,

*Joan de Porcioles, notari,
fent un testament (oli de
Francesc Borràs).*

problemes amb l'Hospital de Pobres del poble, atès que es troba una citació als administracions de l'Hospital en la causa d'aquella, sobre demolició de parets i altres perjudicis.

Francesc Porcioles fou regidor designat pel bisbe el 1747, el 1750, el 30 de març de 1755, el 31 de març i el 15 d'abril de 1760, i procurador síndic l'any 1764.

Josep Porcioles, l'any 1777, també és designat regidor pel bisbe, i Francesc de Porcioles, pagès i sots-batlle, és nomenat per la Reial Audiència (de jurisdicció reial) el 1819, el

1824 i, l'any 1828, primer regidor de Crespià.

Joan de Porcioles i Gispert (1867-1932), notari, tingué participació en la vida cultural de Banyoles de final de segle. Com a poeta intervingué en molts certàmens literaris, essent guanyador de diverses distincions en jocs florals. Fou col·laborador assidu del "Semnario de Bañolas" i de "Vida Bañolina". Així, llegim en el número 2, de l'any 1894, dins les "noticias generales": "Por enfermedad de nuestro amigo

Sr. de Porcioles, no podem publicar el extracto de la sessió última del Ayuntamiento...”, i afegeix “celebrarem la mejoría del simpático secretario”. Joan de Porcioles es casà amb Narcisa Colomer, de can Colomer de Banyoles, i fou pare de tres noies (Narcisa, Montserrat, i Maria, que es casà amb Carles Batlle i Encesa, de Girona) i un noi, Josep Maria.

Josep Maria de Porcioles i Colomer, nascut el 1904, també notari, ha estat Jutge d'Apel·lacions d'Andorra per designació del bisbe d'Urgell;

Josep Maria de Porcioles i Colomer, en el seu despatx a l'alcaldia de Barcelona.

Secretari de la Lliga Catalana del Districte de Balaguer, durant l'any 1933; i, després de la guerra, delegat extraordinari de "Auxilio Social" a Lleida; president de la Diputació de Lleida; director general dels Registres i del Notariat (des d'aquest càrrec intervingué activament en la relació de les

Lleis Hipotecària i de Censos, i del Reglament Notarial), i alcalde de Barcelona de 1957 a 1973. Participà, també activament, en la redacció de la Compilació del Dret Civil Català i en la Carta Municipal de Barcelona, aprovada dins el primer trienni com a batlle de Barcelona.

EL PORTELL

19

50

És el veïnat més indeterminat, per raó que no té enlloc una aglomeració de cases o masos, sinó que tots es troben disseminats.

Si bé, com a nucli, diem que és el més indefinit, també és el que ens ha deixat més petges històriques d'èpoques diferents, amb ruïnes d'uns monuments singulars poc estudiats i poc freqüents en aquestes latituds. Ens referim a Sant Miquel de la Roca, l'ermita de Sant Bartomeu i les runes del possible poblat ibèric que es troben abans d'arribar a Sant Bartomeu, venint a peu des del nucli urbà de Crespià.

Can Masós, en el Portell, vista des del Fluvià.

Vista del poble des de can Masós del Portell. La privilegiada situació d'aquesta masia, ens ofereix la vall del Fluvià fins més enllà de Besalú.

Castellar del Portell

Lloc on s'assentà un poblat ibèric, un possible habitatge d'època romana i posterior lloc fortificat medieval. El lloc és molt apropiat. Avui trobem l'església de Sant Bartomeu del segle XII i en un dels cingles Sant Miquel de la Roca, comunitat religiosa dels segles XI-XII. Tot l'indret és d'un indubtable valor arqueològic.

Ferran del Campo i Jordà
Castells Medievals - Figueres, 1991

Cada un d'aquests llocs mereix tot un capítol, atès que cada un justifica, per si mateix, la caminada que exigeix poder arribar-hi.

Les masies que integren aquest agregat són les habitades i conegudes per can Masós, can Quim de l'Hosta, can Ginestera, can Guixeres i la més restaurada, can Cabrinetti.

Té, a més, abandonada, can Vermell, i derruïdes can Tramuntana de Portell, can Mònic de Dalt, can Mònic de Baix i can Gesabel.

Mn. Constans, en la seva relació de masos de cada

El Portell

“El topònim Portell —també Coll de Portell en alguns documents medievals— deriva del collet per on passa l'antic camí de Besalú. El sector meridional del lloc és anomenat Castellar en documents del segle XIII i posteriors, nom que prové d'un antic hàbitat, amb troballes superficials d'època romano-republicana, i segurament d'origen anterior. Les esglésies de Sant Miquel i Sant Bartomeu es troben en aquest indret.

El terme Portello és esmentat l'any 978. Des de la primera meitat del segle XII hi ha notícia de l'honor de Portell, que tenien els Cabanelles, i dels molins del lloc, vora el Fluvià. La senyoria, al final del segle XIII passà a la Pia Almoïna de la seu de Girona, per la donació que hi féu el clergue Guillem Gaufred.”

Joan Badia Homs, *Catalunya Romànica*,
Barcelona, 1991

agregat, inclou can Caselles de la Serra en el Portell.

Aquest veïnat el tenim en la part sud-oest del terme, tocant per un costat amb el Fluvià i pel seu cantó oposat amb Pedrinyà; el seu terreny és quasi exclusivament agrícola i forestal.

SANT BARTOMEU

20

52

És al bell mig del bosc d'alzines i pins, uns metres més enllà dels signes que evidencien el poblat ibèric, on es troben les runes de l'església romànica de Sant Bartomeu.

L'església és formada per una nau amb creuer i un absis de planta semicircular. Actualment, i malgrat el treball de desbrossament que hi féu un grup de joves d'un camp de treball de la Generalitat en la dècada dels anys vuitanta, es troba molt enrunada. Val a dir que, abans d'aquest treball, àdhuc molts crespianencs ignoraven la seva existència, començant pel rector que

exercia en l'any 1851, a qui preguntaren en visita pastoral sobre les ermites o esglésies del municipi, i ignora Sant Bartomeu i Sant Miquel. Potser les ignora deliberadament perquè ja estaven tancades al culte.

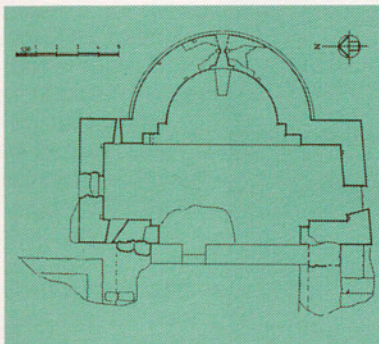
El mur de l'absis es conserva en uns 4 metres d'alçària, i de les seves finestres de doble esqueixada resten al seu lloc els muntants, mentre que els arcs de mig punt, monolítics, romanen caiguts entremig d'altres carreus. Els vestigis del transepte es troben molt destruïts, en la part de migdia. Es veuen millor a l'ala septentrional, on hi ha rastre de la

volta i murs d'una alçària semblant a la de l'absis. Avui és, simplement, un gran munt d'enderrocs que ha estat envaït per la vegetació.

L'estructura i l'aparell de l'absis, de grans carreus calcaris, corresponen a una obra romànica d'època avançada (segles XII-XIII). Els carreus del creuer són de mida inferior als de la capçalera i molt més mal escairats. Aquesta part podria ser cronològicament anterior.

Sant Bartomeu: absis.

Sant Bartomeu de Basset o del Portell. Planta de la capçalera en ruïnes de l'església.

Sant Bartomeu: interior.

Molt a prop de les ruïnes de l'església de Sant Bartomeu s'hi descobreix una possible cisterna, plena de pedruscall, i en els seus voltants, al mig del bosc, s'hi poden veure fonaments i restes de diverses parets bastides amb pedres lligades només amb argamassa.

Per una part, no sembla pas que tots aquests vestigis que hem esmentat siguin coetanis al poblat iberoromà del qual hem parlat en l'apartat anterior.

Per altra banda, s'ignora, ara per ara, la relació que hi hagué entre aquesta església i la de Sant Miquel de la Roca, sobre la qual parlarem en el capítol següent.

Sant Bartomeu de Basset (o del Portell)

F. Monsalvatje identificà un lloc de Sant Bartomeu "de Basset", suposadament esmentat en un text de l'any 1397, amb aquesta església i veïnat. Es tracta, molt probablement, d'una confusió. La documentació coneguda i certa sobre Sant Bartomeu és tardana ja que només apareix en les actes de visites pastorals des del 1514. Hom sap que fou sempre una capella sufragània sense rendes ni beneficis. Una de les escasses informacions que aporten aquestes actes és que la capella era en ruïnes i que entre els anys 1557 i 1573 fou reparada. L'any 1776 era dreta encara, però el 1828 consta ja com a totalment derruïda. Al segle XVIII hi ha coneixement que en tenia cura un ermità. L'església de Sant Bartomeu era inicialment d'una nau, amb dues capelles o cossos laterals a l'extrem oriental força sobresortints, que formaven un transsepte, i capçada al cantó de llevant per un absis de planta semicircular. La nau és avui totalment destruïda, fins al punt que només s'han identificat indicis de la base dels murs gràcies al desenrunament d'aquest àmbit, fet recentment.

Joan Badia i Homs: *Catalunya Romànica* Barcelona, 1991.

SANT MIQUEL DE LA ROCA

21

54

L'antic santuari i monestir de Sant Miquel de la Roca és, sens dubte, de totes les construccions i restes antigues del Portell de Crespià, la que ofereix un atractiu més gran al visitant, a causa, sobretot, de la singularitat del seu emplaçament i de la seva estructura.

S'hi arriba des de Sant Bartomeu, en direcció a migdia, per un corriol de 200 m, aproximadament, baixant per la roca de conglomerat rocós on hi ha la balma en què es troba penjat, a 170 m sobre el riu, el monestir.

L'església de Sant Miquel és, en realitat, semitroglodítica, ja que té una part d'obra que

Sant Miquel de la Roca, des del terme d'Esponellà.

tanca l'entrada de la balma. Per a bastir aquesta construcció, s'hagué de fer un terraplè artificial per tal d'allargar el replà de la balma i aconseguir l'espai necessari. Les seves dues façanes, en angle recte, tanquen gairebé totalment la boca de la cavitat natural. L'interior és dividit en dues naus, perpendiculars al fons de la balma, que es comuniquen per una gran volta apuntada, a mena d'arc former. Ambdós espais presenten un primer tram descobert amb sengles voltes apuntades, que enllaça amb la part rocosa de la cova-roca, i ocupa tot el fons i

part dels dos costats del santuari.

Hi havia hagut, encara, una tercera nau o estança més reduïda (potser una mena de pòrtic) a l'extrem meridional, la qual és totalment enderrocada.

A l'interior de les dues naus conservades es pot observar que aquestes havien estat dividides en planta i pis.

El monestir es proveïa d'aigua gràcies a una cisterna construïda a l'interior, dins la nau més meridional i sota l'espai de la balma. Aquesta

cisterna, de dimensions reduïdes però força fonda, es conserva en bon estat, amb la seva obertura apuntada i l'enlluït interior. Una canonada de ceràmica hi baixava per l'interior de la penya, recollint l'aigua del planell superior de la muntanya.

Com a molt tard, en el segle XII ja existia el monestir o, almenys, el temple com a lloc de culte; a final del segle XIV és esmentat Sant Miquel com una capella dependent de la parroquial de Crespià i en la qual hi havia un sacerdot encarregat.

Sembla ser que tant Sant Miquel de la Roca com altres

monestirs rupestres tenen el seu origen en l'eremitisme; en grups d'anacoretes que anteriorment havien fet vida ascètica en el mateix indret o en cavorques de la rodalïa.

La veneració de l'arcàngel Miquel va molt lligada a tot el món medieval, als santuaris rupestres i a les esglésies situades en llocs elevats.

Durant la primera meitat del segle XIII es degué produir un important moviment devocional entorn de l'església, la qual rep diverses donacions que evidencien la pràctica d'un culte de tanta vitalitat que justificaria la presència constant d'un sacerdot.

Sant Miquel de la Roca: entrada.

Des de principi del segle XIV, el beneficiat no compleix el deure de residència i queda confiada l'atenció de l'ermita al domer de Crespià. El bisbe és informat de l'estat de la capella durant les visites pastorals efectuades fins al segle XVI. A partir de 1600 es produeix un silenci inesperat sobre l'ermita.

Interior en el qual es veuen la cisterna; damunt l'arc, els forats per a sostenir les bigues del pis, i a l'esquerra, una finestra tapada i un pas a l'altra sala.

PEDRINYÀ

22

56

És un dels veïnats més pintorescs de Crespià. S'hi arriba per la carretera que va de Figueres a Besalú, trencant a l'esquerra just en el punt quilomètric 55'9.

La seva situació geogràfica és de 6° 28' 05" —42° 12' 10". Es troba a 2'8 quilòmetres del nucli de Crespià, té una altitud de 222 metres i hi són censats 47 habitants (34 l'any 1970); ens consta que l'any 1558 formava part de Crespià.

L'església, d'una sola nau amb portada d'arc de mig punt i arc de sobrecàrrega de rajoles amb una petita finestra a manera de rosassa, és sufragània de la de Crespià i fou erigida sota

Imatge de la Mare de Déu dels Dolors, de Miquel Blay, que es troba a l'església dels Sants Just i Pastor (Pedrinyà).

l'advocació dels sants Just i Pastor, màrtirs del segle IX. Té una graciosa espadanya amb dues obertures de mig punt, ombrejada per dos majestuosos xiprers i amb els murs reforçats amb contraforts. En el segle XIV pertanyia al castell de Dosquers.

En els seus orígens la capella era romànica i fou cedida, l'any 1257, pel bisbe Guillem de Cabanelles a la capella del Palau Episcopal.

L'any 1743, la capella primitiva fou enderrocada i es començà a edificar l'actual, de la qual sempre n'ha tingut cura la família Teixidor. El 3 de novembre de 1891, Tomàs

Teixidor Frigola, quart fill dels deu que tingué Just Teixidor, va pagar les despeses de la fundició d'una campana. En foren padrins ell i la seva esposa, Maria Teresa Casals, i li posaren els noms de Tomassa, Justa i Maria Teresa. Pesava 8 arroves i 16 lliures, i costà trenta duros. La vella, feta l'any 1880, es deia Justa. Aquelles campanes serviren al veïnat fins que en 1936 foren estimbades des del campanar. La Tomassa quedà mig partida i fou dipositada a Crespià. La Justa resistí la caiguda i la portaren a prestar servei a Queixàs, fins que l'econom que regí Crespià de 1950 al 1952 va ordenar la refosa d'ambdues i foren col·locades al campanar de Crespià.

A l'interior d'aquesta capella hi ha un tapís frontal de l'antic altar que representa els sants patrons i que fou confeccionat per les germanes Concepció i Dolors de Teixidor i Soler. El revers d'aquest tapís s'utilitzava pels funerals i enterraments, i en la missa de difunts que, el 7 d'agost —dins dels actes de la festa major de Pedrinyà— s'oficia en sufragi dels finats del

lloc. Actualment es troba en el mur d'entrada, a mà dreta.

També hi ha, a l'interior del temple, una imatge de la Mare de Déu dels Dolors amb la signatura "M. Blay / 1886". Miquel Blay i Fàbrega (Olot, 1866-Madrid, 1936), escultor, treballà, des dels 14 fins als 22 anys, al taller d'estatuària religiosa dels germans Vayreda, a Olot.

En aquest veïnat, que celebra la seva festa major el 6 d'agost, hi ha el jaciment de mamífers al qual hem dedicat tot un capítol.

Tenim, a més de can Teixidor (casa que tenia al seu càrrec la capella), can Bell-lloc i la Costa de Pedrinyà —les tres restaurades recentment—, la Guixera, cal Cavaller, can Fuselles, can Brunsó, can Noguera, can Galan i can Sèneca, totes elles habitades.

A més hi ha, abandonades, cal Lluent i la Caseta de peons caminers, mentre que, enderrocades, hi ha can Vellana i cal Liu.

Portal d'entrada a l'església de Pedrinyà.

Pedrinyà

En el document de dotació del monestir de Sant Pere de Besalú pel comte bisbe Miró, del 977, el terme de Pedrinyà hi és esmentat entre els límits de llevant d'uns alocs centrats al lloc de Fares: "... a parte orientis in ipso fisco que dicunt Juncarias, vel in termino de Petriniano, sive in termino de Portello..."

L'any 1151 Pedriano figura entre els llocs on el comte de Besalú tenia el dret de percebre usatges i lleudes.

Pel seu testament de l'any 1220 el cavaller Guillem de Creixell llegà a la seva filla Sibil·la les possessions. Al seu torn, el bisbe, en el seu testament del 1245 deixà les viles de Crespià i Pedrinyà a la capella del palau episcopal.

En documents dels anys 1236, 1275 i 1289 hi ha notícies de la casa de l'Hospital de Pedrinyà; el darrer, en relació a una terra d'aquesta rodalia, del terme de Serinyà. Per tant, el domini hospitaler es trobaria en aquest lloc de Pedrinyà i no pas en el seu homònim del Baix Empordà. L'any 1257 el rei Jaume I concedí un privilegi al bisbe Pere de Castellnou pel qual els homes dels llocs de Dosquers, Pedrinyà i Crespià no havien de pledejar a la cúria reial de Besalú. Aquest privilegi va ésser posteriorment confirmat, en els mateixos termes, pels reis Alfons III, entre el 1285 i el 1291, i Alfons IV l'any 1332.

El lloc és esmentat com a pertanyent a la parròquia de Crespià; així hi figura, per

exemple, en un document de l'any 1337, segons el qual Ramon de Coromina, de Pedrinyà, parròquia de Crespià, va fer reconeixement d'ésser home propi del bisbe, o també el 1397, en què el prior comendatari de Palera—que era el cardenal del títol de Santa Maria "in Cosmedin"—enfranquí Bernat d'Erola, de Pedrinyà, a la parròquia de Crespià. L'esglésiola de Pedrinyà, dedicada als sants Just i Pastor, degué haver estat sempre, doncs, una sufragània de la parroquial de Santa Eulàlia de Crespià, condició que encara manté. Actualment la celebració del culte hi és molt esporàdica.

Joan Badia i Homs: Catalunya Romànica
Barcelona, 1991.

POMPIÀ I LLAVANERA

23

58

Són dos dels agregats de Crespià. **Pompià**, a 1'3 quilòmetres del nucli urbà, és visible i accessible des de la carretera general en direcció a Figueres; cal trencar a mà esquerra, després d'haver deixat el nucli del poble.

La seva altitud, igual que la de l'agregat de Llavanera, és de 200 metres i té un cens de 37 habitants.

És esmentat l'any 1353 un castell a Pompejà ("Domo sive fortia") si bé no s'hi ha trobat cap resta de fortificació ni en queda cap record popular.

Mn. Constans hi compta can França o can Fill, can Galceran,

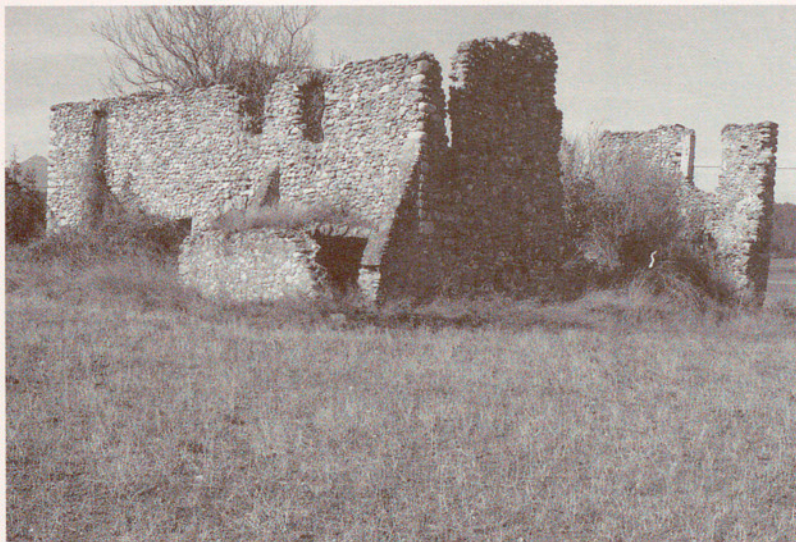
can Pau, can Bramon i can Tribana. Narcís Llorens hi afegeix el mas Caselles, cal Peó, can Tassi, can Paperina, can Tramuntana, can Sisó i ca l'Estevet.

A Llavanera s'hi arriba per la carretera que, de Crespià, porta a Figueres, trencant per la que porta a Espinavessa, avui agregat de Cabanelles. Llavanera es troba a 2'5 quilòmetres del nucli urbà i

compta amb una població de 62 habitants, segons l'últim cens publicat.

Així que agafem la carretera d'Espinavessa pel primer camí a la dreta, arribarem a can Nas de Gos —antigament anomenada can Buixó. Més cap a llevant tenim can Marsal (casa coneguda també per cal

El pla de Llavanera amb el mas del mateix nom.

Can Costa és una de les cases més ben restaurades de les que hi ha en aquest agregat.

En la relació de Mn. Constans, hi trobem, a més, inclosos els masos de can Font, can Manosa, can Dragó, can Prim de Bosc, les Rocasses i can Tassó.

Narcís Llorens ens hi inclou el Mas Roques Pasqual, can Gena, cal Rogallós, can Sec i cal Xic.

A dalt, les ruïnes evocadores de l'Hostal Nou, en el pla de Llavanera. A baix, el nucli de Llavanera, des del pla.

Músic o can Rubió) i, finalment, tornant a la carretera i a la dreta d'aquesta, hi ha el que podríem anomenar nucli de Llavanera, format per can Costa (Sebastià Costa es va casar el 30 de juliol de 1589 amb Antònia Piferrer, donzella del mas d'aquest nom), can Saguer, can Llavanera i can Marcó.

Per la banda de migdia, al bell mig del pla de Llavanera, són ben visibles les runes de l'Hostal Nou, al peu del camí que havia estat l'antiga carretera de Figueres, i el pi gegant de les terres de can Llavanera, també ben visible mirant a migdia des de l'Hostal Nou.

EL SEGLE XX

24

La carretera es va estrenar al començar el segle.

Comencem el segle XX amb la refeta del pont d'Esponellà per part de la Diputació (1900-1903), i l'estrena de la carretera actual.

Un procés de despoblament ha fet que el poble passés de 607 habitants, l'any 1900, a veure's reduït a 224 en 1990.

Respecte a la guerra de 1936-1939, tenim les dades del qüestionari que va omplir el rector a instàncies de l'Arxiprestat (llavors Crespià formava part del de Figueres):

Pocs dies abans de començar la guerra fou tancada l'església,

de la qual es varen treure objectes i robes que foren cremats fora del poble, i es varen formar llistes negres en les quals, a més d'algun altre, hi havia Joan Llavanera, Joan Llorens, Francesc Quer i Joan Comas. L'actitud del poble fou d'espant, i es va obligar al rector, 35 dies després d'haver començat la guerra, a marxar per tal de salvar la vida, talment com varen haver de fer-ho els altres dos capellans: Mn. Gaspar Bosch, coadjutor de l'Escala, i Mn. Eduard Busquets de Porcioles, fill de Crespià i ecònom de Campmany. Mn. Pere Llorens

Mn. Eduard Busquets, confirmat pel bisbe Torras i Bages com la majoria de crespianens del tombant d'aquest segle, era a Crespià en esclatar la guerra.

vingué de Girona el 22 de juliol de 1937, celebrà la missa d'amagat i administrava sacraments a tots aquells que li ho demanaven.

No varen haver-hi morts, ni de sacerdots ni de laics, excepte un foraster que el Comitè de Tortellà se'n va endur i que van

afusellar a la carretera.

L'església de Pedrinyà es va convertir en escola, la rectoria fou habitada per refugiats i la parròquia passà al sindicat. A la capella de Santa Llúcia s'hi va trobar a faltar l'altar; la parròquia perdé el retaule de marbre "i una làmina de la

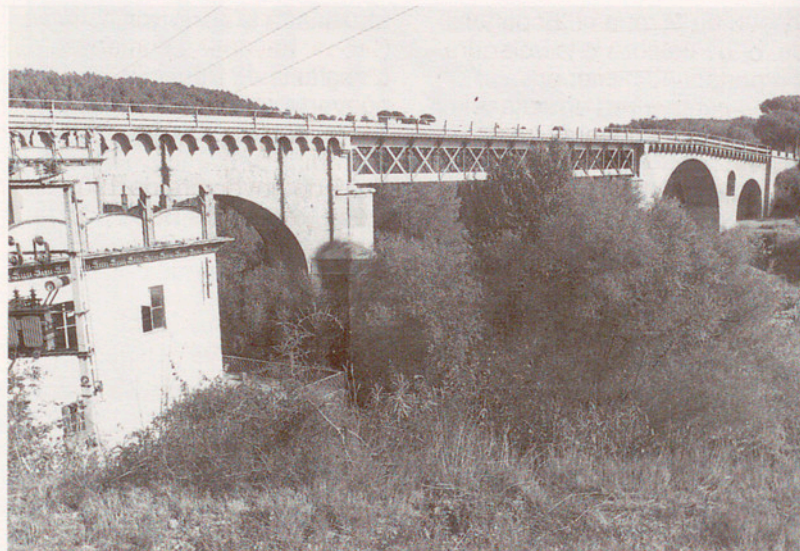
Deuda Municipal de Barcelona al 6% per a sufragar els gastos del Novenari". La relíquia de sant Just que hi havia a l'església de Pedrinyà fou llençada al cementiri.

*Vista general de
Crespià a principi del
segle XX.*

EL PONT D'ESPONELLÀ

25

*El Pont d'Espionellà,
en el límit dels dos
termes.*

La primera notícia documental sobre aquest pont data de l'any 1392, en què Na Sibília o Sibil·la de Vilademuls autoritzà la seva construcció. La intervenció d'aquesta senyora fou per raó dels drets del castell de Vilademuls sobre el lloc d'Espionellà.

En un manual de capbreus de l'any 1638, transcrit per Botet i Sisó en la "Revista de Girona" (vol. VI, pàg. 52), consta que fou fet o acabat el pont l'any 1442. També ho testimonia una inscripció lapidària que hi ha en el pont i que es conservà durant molt de temps a la casa d'Espionellà, dita el Baró. La làpida diu així:

**FOU FET AQUÍ
EST PONT EN
LO ANY 1442.**

El pont era una obra extraordinària per aquell temps. Tenia sis arcs amb un total de 156 m de llargada i 16 m d'altitud sobre el nivell de l'aigua. Moltes pedres encara avui ostenten els signes dels picapedrers que les tallaren, podent-se'n comptar fins a vint tipus distints.

L'any 1721 es construí una caseta, anomenada Barraca,

en un extrem del pont i que servia per al cos de guàrdia establert per a preservar de la pesta, no deixant passar persones ni mercaderies sospitoses.

Durant la invasió francesa de l'Empordà, l'any 1794, el marquès de las Amarillas va ordenar la retirada a l'altre costat del Fluvià, i en rendir-se el castell de Figueres, el 27 de novembre, el dit marquès ordenà tallar el pont per tal d'impedir el pas de les tropes franceses, volant el seu arc central. Era el 2 de desembre

de 1794. Els veïns d'Esponellà s'hi oposaren, però la voladura fou portada a terme; en l'operació moriren un coronel, un tinent d'enginyers i tres operaris, entre els quals hi havia un paleta de Figueres i un altre de Sant Daniel. Cap veí d'Esponellà ni dels voltants volgué intervenir en l'operació.

El Sr. Pere Ordís Bonal publicà, en els nùms. 69, 71 i 72 del periòdic "El Ampurdán", de Figueres, corresponents a l'any 1881, una colla d'interessants articles tot insistint en la conveniència de reedificar el pont i en la justícia que es faria si aquesta reparació es fes amb càrrec al pressupost de l'Estat.

Al treball de la ploma degué ajuntar-hi, Ordís Bonal, la seva influència durant la gestió pública feta en la Comissió Provincial i, més tard, en la Diputació.

Finalment, després de maldar-hi tant de temps, la restauració fou feta per la Diputació Provincial entre els anys 1900 i 1903. Consta això, explícitament, en una segona làpida del pont que diu així: "Destruïda la arcada major d'aquest pont lo dia 2 de desembre de l'any 1794 per ordre del marques de las Amarillas per a deturar l'avens invasor de les tropes franceses fou restablert lo pas per la

Excma. Diputació Provincial de Girona, havent-se comensat les obres lo dia 24 de Juliol de l'any 1900 y acabat lo dia 2 de debre. de l'any 1903".

El 25 de novembre de 1903 moria Pere Ordís Bonal, de manera que no pogué veure, per tant, el final de la restauració.

A Pere Ordís Bonal li dedicà un carrer el poble d'Esponellà. La raó no podia ser més justificada: el seu interès i esforç per la reconstrucció del pont.

I encara no acaba aquí la història del pont d'Esponellà:

fou novament destruït l'any 1939, durant la retirada de l'exèrcit de la República. Una tercera làpida dóna compte no sols d'aquest fet, sinó també de la nova restauració efectuada aquell mateix any.

Làpida a la barana del pont, testimoni del que fou construït l'any 1442.

EL FRANQUISME

26

64

El 12 de febrer de 1939 es va restaurar el culte religiós. A partir d'aquest moment el poble viu la recuperació del que havia estat amagat i no s'havia destruït, immers en el clima que s'imposà des del moment de la victòria del general Franco i que es mantingué fins a la restauració de la democràcia.

És en la memòria de molts la solemne arribada a Crespià, per la carretera de Figueres, de la imatge d'argent de la Mare de Déu del Roser, patrimoni de la parròquia, i també la recuperació de les campanes.

*S'inauguren escoles
l'any 1962.*

Fou memorable la Santa Missió que es va celebrar l'any 1951, en recordança de la qual s'erigí la creu de terme que hom troba a peu de carretera, a l'entrada del nucli urbà venint de Banyoles. També es recorda l'entrada al poble de la imatge de la Mare de Déu de Fàtima, amb els adorns que es posaren per tota la vila i les processons solemnes que es feren.

En aquesta època s'escaigué la construcció de les noves escoles, que foren inaugurades l'any 1962.

L'arribada de l'aigua al poble i a les cases tingué capacitat de convocatòria.

L'any 1972 es va produir un fet d'extraordinària transcendència per a la vida del poble i que, d'alguna manera, va canviar-ne els hàbits: ens referim a la instal·lació d'aigua potable a les cases, millora inaugurada amb presència de les autoritats del moment.

AGRICULTURA

27

66

El sòl, a Crespià, és utilitzat així: 365 ha de cultius de secà, 2 ha de vinya, 614 ha de bosc, 34 ha de regadiu, 68 ha corresponen a prats de pastura, i 26 ha són ocupades per edificis i eres; hi ha, a més, 2 ha de voreres de riu o rec. Això ens dona un total d'11'1 km², que és la superfície que, segons s'ha calculat, té el terme.

Vet aquí el destí del terreny: pel que fa a cultius de secà, tenim 40 ha de blat; 130 ha de civada; 20 ha d'ordi; 10 ha de blat de moro, melca i mill; 3 ha de patates; 22 ha de gira-sol; 20 ha de farratges; 4 ha de melca farratgera; altres 4 ha de margall; 80 ha d'alfals; 1 ha d'alls, i 1 ha de cebes.

La Plana, amb el puig d'en Font, al fons, és mostra del caràcter fonamentalment agrícola de Crespià.

El terreny regadiu s'aprofita dedicant 8 ha a blat de moro i altres, 5 ha a blat de moro de farratge, i 2 ha de melca, altres 2 ha a margall, 15 ha a userda i 2 ha a horts.

Les 614 ha de bosc estan distribuïdes en 500 ha de pi i alzina, i 114 ha de terreny llenyós.

Confrontant les dades transcrites amb les que disposem de l'any 1978, podem veure que eren 458 ha les destinades a conreu i prats; 550 ha a forestal, i de les 458 ha destinades a conreu, 446 ha ho eren de secà i 12 ha de regadiu.

Respecte a la quantitat i la dimensió de les explotacions, segons els censos agraris de 1962 i 1972, i tenint en compte que el cens de 1962 comptabilitza les explotacions de menys de 0'1 ha i que, en canvi, el de 1972 només comptabilitza les de més de 0'1 ha, disposem d'aquestes dades:

Quantitats totals: en 1962, 81 explotacions, i en 1972, 51

explotacions. Pel que fa a dimensions hi ha:

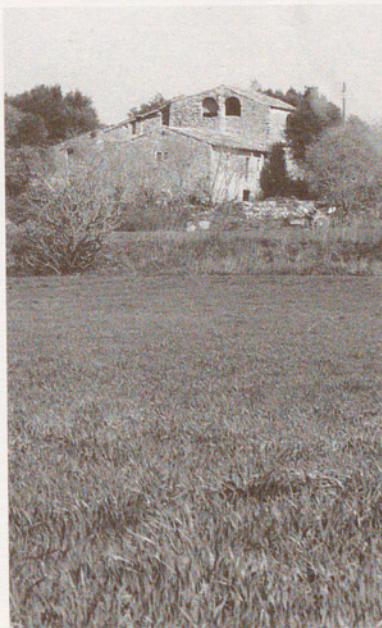
- A) Fins a 10 ha: 62 (76'5%) el 1962, i 33 (64'7%) el 1972.
- B) De 10 a 30 ha: 13 (16% el 1962) i 12 (23'5%) el 1972.
- C) De 30 a 50 ha: 2 (2'5%) el 1962, i 3 (5'9%) el 1972.
- D) De 50 a 100 ha: 2 (2'5%) el 1962, i 1 (2%) el 1972.
- E) De més de 100 ha: 1 (1'2%) el 1962, i 2 (3'9%) el 1972.

L'any 1962, les explotacions agrícoles inferiors a 5 ha eren 30; les compreses entre 5 i 50 ha eren 39, i entre aquesta extensió i les 200 ha n'hi havia 3.

Respecte al règim de tinença de les terres, referint-nos als anys 1962 i 1972 disposem d'aquestes dades:

- 1) En propietat, l'any 1962 hi havia 615 ha (3%), i el 1972, 713 ha (77'8%).
- 2) En arrendament, l'any 1962 hi havia 44 ha (4'5%), i el 1972, 78 ha (8'5%).
- 3) En parcel·leria, el 1962 hi havia 173 ha (17'7%), i el 1972, 126 ha (13'7%).

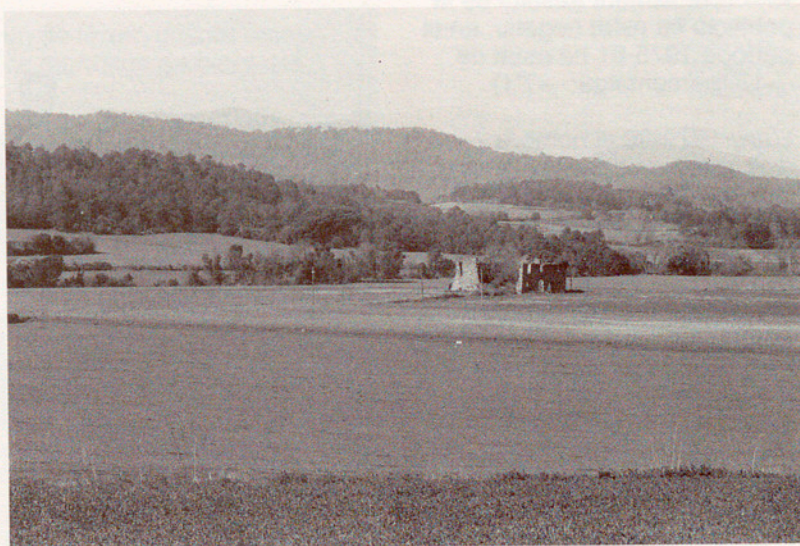
Avui podem dir que amb parcel·leria ja quasi no hi ha res. Tenim censats actualment 4 treballadors agrícoles per compte d'altri, i 22 per compte propi. La mecanització agrícola és força notòria, d'un temps ençà.

La superfície regada per aspersion o goteig és de 34 ha.

La nota més important pel que fa a la ramaderia, i que resulta dels censos que hem tingut a les mans, ha estat la disminució del bestiar boví, que ha desaparegut en les masies del nucli urbà i en moltes de les del terme.

Aquestes fotografies de Pompeia i del Pla de Llavenera evidencien el caràcter agrícola del terme.

L'ESCOLARITAT I ALTRES OCUPACIONS

28

68

Pel que fa a l'ensenyament, cal dir prèviament que el creixement absolut de la població ha estat negatiu: en el període 1975-81 ha estat de -17 (percentatge: $-7'1$).

L'any 1979-80 el nombre d'alumnes de pre-escolar era d'onze, i el d'alumnes d'EGB (Educació General Bàsica) era de vint-i-un.

La minva de deixebles ha augmentat a mesura que han anat passant els anys. Paradoxalment, com més alumnes hi havia, s'impartia l'ensenyament en l'obac carreró de les escoles entre l'antic hospital (on ara hi ha l'Ajuntament restaurat) i can

*No tot és agricultura
en el terme.*

*L'escola de nois el
1967.*

Porcioles. La construcció de les noves escoles fou, curiosament, l'inici de la davallada del nombre d'alumnes.

Crespità és d'altra banda, un poble essencialment agrícola, tot i que la major part dels pagesos, avui, complementen els seus ingressos amb treball per compte d'altri o, millor, encara, amb el que obtenen de l'explotació de la terra.

No obstant això, i a més de l'activitat pròpiament agrícola, podem precisar que tenim en el poble un molí, un taller d'artesania (cadires de balca),

un de ferrer, dos de manyà i un de muntatge de bicicletes.

Compta també, pel que fa a serveis, amb una barberia, dues perruqueries per a senyores, dues botigues de comestibles (l'any 1979 eren tres), un restaurant, una indústria de manipulació i muntatge d'hivernacles, una indústria de preparació, nutrició i acabats de pell, i una indústria de transformació de calç (aquestes tres darreres fora del nucli urbà).

L'any 1979 hi constaven, i hi continuen essent actualment,

dues llicències per a transport de viatgers amb automòbil, i vint-i-quatre per a transport de mercaderies alienes i pròpies amb camió, camioneta o altres vehicles (l'any 1978 eren dinou).

També hi havia dues empreses del ram de la construcció (avui són tres). L'any 1970 tenien un total de tres treballadors, i el 1979 en tenien tretze.

*L'escola de noies
amb la mestra,
crespianenca,
Montserrat
Gallostra.*

LES BOTIGUES

29

70

Dues són, avui, les botigues que ens ofereixen l'abastament del poble: can Biel i cal Taco, cadascuna d'elles amb una identitat prou remarcable. Fins no fa gaire eren tres, però la jubilació del flequer i el descens demogràfic les han reduït a dues, on, com a tants pobles, trobem una àmplia varietat de recursos; el que no té una ho té l'altra, i sempre, en qualsevol cas, donen un tracte personalitzat.

Can Biel, a peu de carretera, té l'estanc, el subministrament del pa (que rep de la fleca d'Esponellà) i és també carnisseria. Abans d'arribar al taulell de la botiga hi ha el bar

—obert només les hores en què és oberta la botiga—, que et permet alleugerir l'espera, la set o la gana, o donar-te possibilitat de conversa.

L'afecció i brillant currículum en el món del ciclisme d'en Biel (Pere Peracaula i Porxas), fa

que sigui punt d'aturada per a molts ciclistes que, en els seus itineraris, no els és indiferent parar-se per repostar, conversar amb el Biel o millorar

Can Biel, on, a més del que s'anuncia, ho trobem quasi tot.

quelcom en la seva màquina (afrontant amb la botiga-bar hi té el taller, del qual surten bones eines per tal de fer eficaç l'esforç del pedal).

Pere Peracaula i Porxas obtingué premis comarcals i provincial en ciclisme, fou integrant de l'equip que, en l'exèrcit, obtingué el premi de la muntanya l'any 1945.

L'Ajuntament de Banyoles li atorgà, el 28 de novembre de 1987, una placa d'agraïment per la seva dedicació en bé de l'esport del ciclisme; abans, el 1985, rebé la medalla de la Delegació Territorial de l'Esport de la Generalitat de Catalunya a Girona.

Cal Taco, l'altra botiga de comestibles que tenim a Crespià, és al bell mig del poble, en el lloc on es troben els carrers Majors i de Gènova, el pont que ens permet, des d'aquest, anar a l'església, i el carrer de la Rasa. Obrir la porta de cal Taco comporta, sempre, sentir el timbre que alerta la mestressa; escoltar immediatament els passos diligents d'aquesta en baixar del pis on tenen l'habitatge, i gaudir de la flaire del celler situat a la dreta de la botiga. Si això, el vi, és el que hem anat a cercar-hi, sentirem el soroll del rajolí, més o menys potent segons més o menys plena estigui en aquest moment la

bóta, que omplirà l'ampolla o la garrafa.

També aquí trobem de tot: des del pot de conserva que ens convé per a completar l'àpat o les sabatilles que ens permetran caminar amb comoditat, fins, si n'és l'època, uns "brunyols" autènticament artesans que pregonen el bon fer de la mestressa.

El celler de cal Taco.

Botiguers al carrer el dia de la Fira de la Mel.

VIDA POLÍTICA

30

72

Com a precedent de la vida política amb democràcia, recuperada en la segona meitat dels anys setanta, podem fer constar que en les eleccions del 16 de febrer de 1936 varen guanyar les dretes per quaranta vots.

Ens ajudaran a conèixer la inquietud i tendències polítiques dels crespianencs els resultats de les eleccions que tingueren lloc els anys 1977, 1979 i 1980, i també el percentatge d'abstencions en cada una d'elles.

Així, en les generals del 15 de juny de 1977, obtingué el 5'4% de vots el PSUC, el 0'7% el Pacte Democràtic per Catalunya, el 45% el grup

socialista i el 12'8% la Unión de Centro Democrático. En aquesta ocasió l'abstenció fou tan sols del 9'2%.

La democràcia portà la restauració de la Capella de Sta. Llúcia, convertida en Casa de la Vila.

En les de l'1 de març de 1979, també generals, el PSUC obtingué el 4%, la UCD el 37'9%, Esquerra Republicana de Catalunya el 5'6%, Convergència Democràtica de Catalunya el 10'5% i el Partit dels Socialistes de Catalunya el 27'4%. L'abstenció fou del 31'9%.

En les autonòmiques del dia 20 de març de 1980 obtingué el 2'4% el PSUC, el 14'3% la UCD, el 34'5% Esquerra Republicana de Catalunya, el 16'7% el PSC-PSOE i el 38'1% Convergència i Unió. En aquesta ocasió l'abstenció fou del 34'4%.

L'Ajuntament és format actualment (1991) per cinc regidors, tots de Convergència i Unió. El consistori immediatament anterior integraven quatre membres de la mateixa coalició i un d'Esquerra Republicana de Catalunya.

L'activitat municipal s'ha desenvolupat essencialment en tres dimensions diferents: posar la casa de la vila al servei del poble, recuperar les tradicions que han estat signe d'identitat col·lectiva i que avui es considera que poden ser vàlides, i la millora urbanística.

En la primera de les línies apuntades és remarcable la

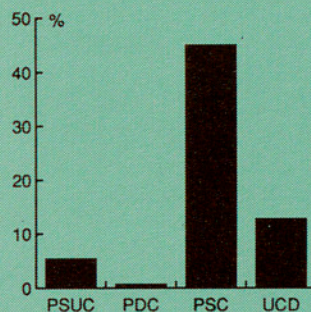
transformació de l'antic Hospital i capella de Santa Llúcia en casa de la vila, on s'ha ubicat l'Ajuntament amb les seves dependències i oficines, el consultori mèdic, i el casal on crespianenques i crespianencs es poden esplaiar amb brisques i botifarres, acompanyades de la consumició que els mateixos pobletans se serveixen.

Ha estat també notable l'esforç i l'aportació de l'Ajuntament en la recuperació de festes que ja havien deixat de celebrar-se, com la Fira de la Mel recuperada des del 1980 i la revitalització de la romeria a la Mare de Déu del Mont.

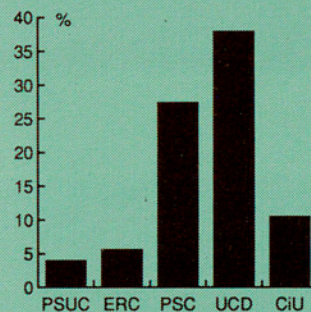
A les activitats municipals, cal afegir-hi l'ampliació de la plaça Major i la seva pavimentació; les pavimentacions de la plaça del Pi i de la placeta de les Escoles; l'ordenació del camp d'esports dels escolars, i l'atenció que es dona per tal que les restauracions i noves construccions es portin a terme amb adequat respecte al conjunt monumental del poble.

Per acabar, val a dir que no seria just silenciar la celebració de la Diada Nacional de Catalunya, l'Onze de Setembre, amb un àpat popular al carrer de Gènova i que consisteix en la cocció d'un porc a la brasa, que es fa en el torrent Merler.

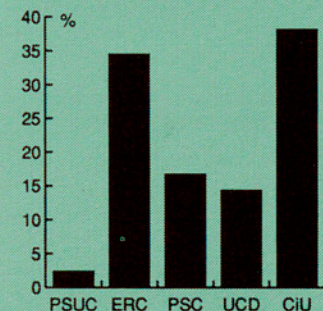
Eleccions Generals 15 Juny 1977

Eleccions Generals 1 març 1979

Eleccions Autonòmiques 20 març 1980

Gràfics de les
eleccions de 1977, 79
i 80.

LA PARRÒQUIA

31

Les primeres comunions (ací tenim els que feren la comunió solemne l'any 1948) palesen la vida de la parròquia.

En un poble petit, la vida de la parròquia incideix intensament en la del poble, sobretot en temps en què es creia que de l'omnipotència de Déu vindria la solució a les necessitats materials.

Si, per altra part, cada sant intercedia davant del Pare Etern per a l'obtenció de determinats beneficis o gràcies, no es fa difícil d'entendre que a Crespià hi haguessin els altars de santa Eulàlia, santa Llúcia, de les santes relíquies, sant Sebastià, Mare de Déu dels Dolors, la Puríssima Sang, sant Isidre, la Mare de Déu del Roser, sant Crist, la Puríssima,

sant Marc i sant Antoni, i encara potser trobaríem a faltar-ne d'altres, com el de sant Josep, a qui s'invocava per demanar una bona mort, o sant Grau, invocat per al guariment del bestiar boví.

Les processons eren abundants. En la visita pastoral de 1718 es volen controlar les que se celebraven fora vila.

Vet ací, segons la darrera consuetud, ja d'aquest segle, les festes variables i de com se celebraven durant l'any:

— El *cant de vespres* per Cap d'Any, Reis i tots els diumenges, des de Pasqua fins

al tercer diumenge d'octubre; el Roser de Crespià, el tercer diumenge de maig; sant Isidre, Corpus, la Puríssima, i Nadal.

— *Processons*: el tercer diumenge d'Epifania, passejant sant Josep; la del Roser, de pont a pont (els primers diumenges); altra, al voltant de l'església, amb candela encesa, el dia de la Candelera; i una, amb branques d'olivera, el dia del Ram; per sant Isidre, i Corpus (després de l'ofici i de pont a pont). També n'hi havia una, de pont a pont, per santa Eulàlia.

— *Predicador*: Cap d'Any i Setmana Santa.

— *Via Crucis*: els divendres de Quaresma i, pels carrers, el diumenge de Rams.

— *Tridu*: al Sagrat Cor, per Cap d'Any; Septenari dels Dolors; mes de Maria (pel maig); sant Just i sant Pastor; i la novena de la Puríssima.

— *Goigs*: es cantaven per sant Sebastià, els de sant Josep, i els de sant Just i sant Pastor, la Puríssima, santa Llúcia, i els de santa Eulàlia, patrona de la parròquia, els dies de la seva

respectiva festa.

Altres festes concretes eren: sant Antoni, en què a més d'ofici hi ha benedicció d'animals per part d'un sacerdot vestit amb roquet, estola i capa, tocant vint minuts abans la campana i, abans de començar, tres batallades; sant Ferriol, en què hi havia ofici, a les set, a l'altar de sant Marc; benedicció de candeles per la Candelera; imposició de les cendres el primer dia de Quaresma (dimecres de Cendra); sant Isidre, sant Just i sant Pastor, a Pedrinyà; la romeria a la Mare de Déu del Mont i, ja no cal dir, la

Puríssima, santa Llúcia, santa Eulàlia i Nadal.

En la consuetud de 1742 se'n parla d'una processó al pujaló de Sant Maties, amb benedicció amb la veracreu i cant de lamentacions o goigs. No se'n parla en la consuetud del segle actual.

Avui, la vida religiosa es limita a les celebracions dels dies de festa, segons el calendari litúrgic de les esglésies de Catalunya, essent pròpies les de la festa major i la de la romeria a la Mare de Déu del Mont.

El nou retaule

Per memòria als que vindran.— Dijous a 23 de juliol 1626. A una poch més o manco pasat mix dia arriba lo retaule nou que donat de caritat mossen Pera Portiolas, natural desta parrochia de Crespià y ell té sa casa y abitació en Barcelona, és adroguer, no té fill ni filla y a feta caritat a la església de dit retaule y de una llantia, basina y cadanillas de plata y també a consignada renda per que lo hereter de casa de Portiolas la fes cremar y quan no la fasa cremar que la dita renda sia de la obra de la església. Los pagesos ab los obrers de dita església anaran la dimecres al

molí de Armentera per aportar dit retaule ab deu carretas totas de dita parrochia sensa altras cavalcaduras per aportar los oficials que avian fet dit retaule a Baracelona y lo mateix dia divendres y dissapta dits oficials se donaren molta pressa (a fe que fos dia de Sant Jaume) en assentar dit retaule la diumenia a 26 del dit se faran grans festas lo dissapta, en la nit se fera gran lluminària en tot previt de la església y per tots los carrers, llums y alimarias. Dit diumenia al ofici assistiran los mestres de cant ab llur capella, primo lo de Sant Visens de Besalú, 2º, lo de Sant Pera de Besalú, baxo y corneta, 3º lo de Banyolas, 4º lo de Nostra Senyora de Collell, dos collas de musichs, una de cant, ço es, ministrill,

sacabuxo y cornetas y altra per los balls de ... cavalls, cotones y casquavells, de manera que se fera offici y professó pública molt solemna y tot lo gasto se paga de la Obra y Confrabies de dita església. Mossen Antich Mas y Darder es natural de dita parrochia y rector de Sant Julià de Vilatorça, bisbat de Vich digué la missa, mossen Hieronim Piferrer, rector de Sponellà y Mossen Joan Iglesias rector de Jafre, tots naturals de dit lloch, feyan de capes y capiscols y molts altres sacerdots assistiran an dita professó y a tots donaran un real de caritat.

A. P. Crespià. *Llevador aniversari*
Tret d'escrits de Mn. Ll. G. Constans.

De l'any 1663 fins al 1991

- 1663 Joan Carrera, sagristà.
Joan Puig, domer (fins al 1713).
1689 Pere Brugada, sagristà.
1693 Felip Mas, sagristà.
1695 Isidre Des, sagristà.
1699 Mateu Puig, sagristà.
1713 Pere Puig, ecònom.
1714 Antoni Calsina, sagristà.
1741 Pere-Pau Mercader, ecònom domer.
1742 Bernat Manyac, sagristà.
1760 Miquel Simon, ecònom domer.
1791 Joan Bruguera, sagristà.
1808 Josep Vilallonga, prevere i sagristà.
1808 Sebastià Alfaras, prevere i domer.
1821 Jacint Ombrabella, sagristà.
1825 Baldiri Bruguera, prevere i domer.
1833 Salvador Pratsevall, ecònom domer.
1834 Sebastià Carrera, sagristà.
1861 Jaume Prat, ecònom.
1864 Esteve Dutran, rector.
1875 Josep Figueras, ecònom.
1878 Joaquim Galí, rector.
1885 Benet Bosch, ecònom.
1889 Joaquim Dalmau, rector.
1892 Pere Dalmau, ecònom.
1894 Trifon Vilabella, rector.
1913 Joan Figueras, ecònom.
1913 Ramon Avellana, ecònom.
1917 Pau Plana Serrat, rector.
1926 Joaquim Prunell, vicari.
1927 Josep Castelló, ecònom.
1927 Josep Prat, rector.
1932 Ramon Bonet, vicari.
1942 Lluís Rodà, regent,
1949 Josep Masseguer, ecònom.
1950 Salvador Taberner Barret, ecònom.
1952 Salvador Jué Pujolar, ecònom.
1967 Francesc Planella.
1971 Andreu Gibert Torras, rector.

*L'Església dels anys
cinquanta va
promoure la devoció
a la Verge de Fatima.*

Modificacions introduïdes a la consuetud de Crespià el 1919

Tots els primers diumenges de mes se fa la funció del Roser ab ofertori en las dos mises. A la segon se canta ofici i acabat l'ofici se fa professó del Roser cantant l'Ave Maria. La professó se fá de Pont a Pont i acabada la professó se cantan els Goigs.

Els tercers diumenges se fa a missa segona Ofici ab exposició del Santíssim Sagrament. Acabat l'Ofici se fa la professó per dintre l'Eglesia i se acaba amb el cant del Tantum ergo y benedicció.

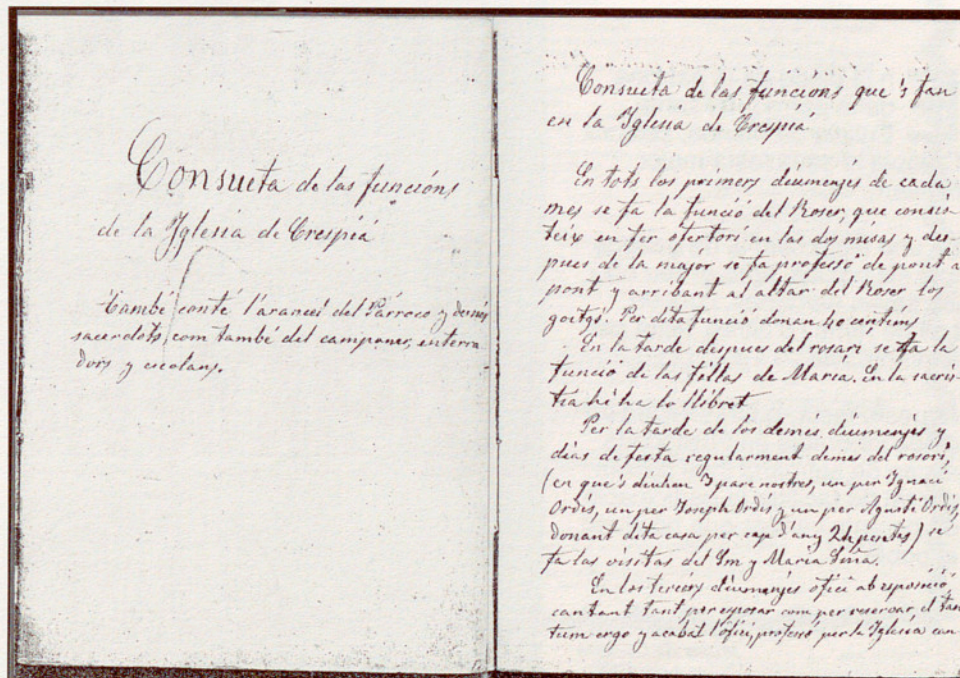
A la tarde dels diumenges i dies de festa desde'l dia de Pasqua a Tots Sants á les 2 se ensenya doctrina i a les 3 comensa la funció i desde Tots Sants a Pasqua o sigui els mesos mes curts la doctrina comensa a la 1 y 1/2 i la funció a les 2 y 1/2.

El segon diumenge de mes a la tarde se fa la funció de Filles de Maria. Els demás diumenges se acostuma resar el San Rosari i durant el mateix se encenen dos ciris a l'altar del Roser i es diuen un Pare Nostre per Agustí Ordís, altre per Ignasi Ordís i altre Josep Ordís (la familia Ordís donan 24 pessetas l'any per dits pare-nostres) i acabat se fa la visita al Santíssim i Maria Santíssima encenen quatre ciris al altar major, menos el segon diumenge que s'encenen els de l'altar de la Puríssima.

La missa matinal se diu quant el Sol es surtit; els mesos mes llarchs de l'any es diu a les cinc menys els dies del segar que es diu a les quatre. La Missa Major desde'l dia de Tots Sans a fins el dia de Pasqua se diu a les 10 i de Pasqua a Tots los Sans se diu a les 9 menys els dies de segar que's diu a les 8.

Original en l'Arxiu Diocesà de Girona junt amb el de la Consuetud de 1900 i la de 1742.

Reproducció de les primeres pàgines de la Consuetud de Crespià de l'any 1900. Servia per a informar i recordar al rector les celebracions i costums de la parròquia, com també el seu aranzel, el del campaner, enterradors i escolans.

LA FESTA MAJOR

32

78

En la diada de la patrona de la parròquia, santa Eulàlia de Mèrida, celebra Crespià la seva festa major d'hivern.

És una festa com la de gairebé tots els pobles, amb el seu ofici, les seves sardanes, concert, ball de rams i d'altres, festa per a infants, etc.

Aquesta festa, quan s'escau en diada laborable és traslladada al cap de setmana més pròxim per tal de facilitar la participació de parents i amics que no viuen al poble.

*Cartell de la Festa
Major de Crespià
(any 1990).*

FESTA MAJOR **CRESPIÀ**

Dies 15 i 16 de Desembre - 90

DISSABTE, 15:

A les 19 hores - CONCERT DE MÚSICA CATALANA

A les 23'30 hores - BALL DE NIT a càrrec del conjunt

SETSON & BLAS

DIUMENGE, 16:

A les 11'30 h. - OFICI SOLEMNE

A les 12'30 hores - Sortint de missa: DUES SARDANES

A les 16'30 h. - SARDANES a la Plaça

A les 19 hores - BALL DE VETLLA per la cobla orquestra:

FLAMA de FARNERS

Ctra. Banyoles a Figueres
Puig de la Batalla, s/n.

Tel. (972) 59 70 16
CRESPIÀ (Girona)

Goigs de Santa
Eulàlia.

GOIGS DE SANTA EULÀLIA

VERGE I MÀRTIR

TITULAR DE
DE CRESPIÀ, AL
(BISBAT)

Se'n celebra la diada

LA PARRÒQUIA
PLA DE L'ESTANY
DE GIRONA)

el 10 de desembre

Cal remarcar-ne els goigs de la patrona que, en l'ofici, toca l'orquestra. Ens consta una edició de l'any 1932 i la que ha estat feta de nou en aquesta última dècada del segle. La lletra és del crespianenc Joan de Porcioles i Gispert (del qual parlem en un altre apartat) i la música (reproduïda en la darrera edició) ens ha arribat fins als nostres dies gràcies a la memòria i veu d'un altre crespianenc, Agustí Casadevall. Fou Martirià Font el que en féu la transcripció, amb motiu de la festa major del desembre de 1984, per a orgue, trompeta i clarinet (primer i segon), dos fiscorns i contrabaix.

Aquí és el lloc de fer esment de la sardana "Les campanes de Crespià", de Manuel Saderra i Puigferrer (Tortellà, 1908), la tonada de la qual s'inspira, precisament, en la melodia dels esmentats goigs.

Dels àngels sou companyona,
gran patrona:
Crespià *vostres llaors canta,*
Eulàlia, verge molt santa.

Fou a Merida on nasquéreu
—i hi cresquéreu—
de pares molt virtuosos,
amb el Senyor generosos
—tal sabéreu—;
diligents i fervorosos,
treballen vostra persona,
gran patrona:
Crespià...

Tot i ser tan joveneta,
colometa,
sabeu la llei cristiana;
de la glòria mundana
sou distreta
car vetueu que és glòria vana;
de virtuts porteu corona,
gran patrona:
Crespià...

Del martiri esteu sedenta,
molt ferventa;
Dacià amb cruel fal-lera
obra persecució fera.
Vós, contenta
de confessar ser cristiana;
de sofrir, l'ocasió és bona,
gran patrona:
Crespià...

L'amor de Déu, que us arbora
—i és tothora—,
us dóna la fortalesa
de cridar fort i amb prestesa:
«Ídols fora!»
Del tirà, la ira encesa
amb vós, verge, s'abraona,
gran patrona:
Crespià...

entrada tornada

Dels àngels sou com - pa-myo-na, gran pa-tron-a f' Crespià vos-tres lla - or-a canta, Eulà-lia, verge molt cobles

santa. i. Fou a Me-ri-da, on nas-qué-reu - i hi cres-qué-reu - de pa-res molt vir - tu - o-sos, amb el Senyor ge-ne-ros-os - tal sa-bé-reu - di-li-gen-tis i fer - vo-ro-sos, tre-ba-l-len vos-tra per-so-na, gran pa-tron-a f' Crespià...

Y. Quan em trobava en perill i en la desgràcia.

R. Em feien feliç els vostres manaments.

ORACIÓ: Oh Déu, ens alegrem amb la memòria de santa Eulàlia. Ajudeu-nos pels mèrits d'aquesta verge i màrtir que ens il·lumina amb l'exemple de la seva castedat i de la seva fortalesa. Per Crist Senyor nostre. - R. Amén.

Lletra: Joan de Porcioles i Gispert (1866-1932) - Música: anònima tradicional
Revisió i transcripció: Jaume Planas i Pahisa

SANTS JUST I PASTOR

33

Grup d'entre els molts
que assistiren a la
festa l'any 1978.

80

És el dia 6 d'agost, festa dels sants Just i Pastor, que se celebra la festa major del veïnat de Pedrinyà. Com hem dit, l'ermita que hi ha al poble és sota l'advocació d'aquests sants.

En aquests darrers anys, la festa, de la qual n'és l'ànima Mn. Lluís Teixidor i Agustí, fill de can Teixidor, sembla que ha quedat reduïda a un ofici, el dia de la festa patronal dels sants, i, l'endemà, a una missa que s'aplica pels difunts de Pedrinyà.

En l'ofici, amb veneració de les relíquies dels sants, es canten

*Cant de lloança als
sants Just i Pastor.*

Cant de lloança als sants Just i Pastor

Lletra de: Lluís Teixidor Agustí i música de Marçal

*En el veïnat de Pedrinyà
el qui té aquest Patronatge
amb set anys i nou de dat i amb tal grau de santedat
oferim nostre homenatge
per l'exemple que ens heu donat*

Façana amb l'espadanya de l'església de Pedrinyà.

Goigs dels gloriosos germans màrtirs, els nois sant Just i sant Pastor.

els goigs editats l'any 1984, en el cinquantenari del casament de Francisqueta Teixidor i Agustí amb Jaume Gou i Mallart, veí de Barcelona. Residiren prop de l'església dels sants Just i Pastor, de Barcelona, i foren ells qui posaren els goigs dels sants màrtirs al català, ja que fins aleshores es cantaven en castellà. L'any 1932, era vicari de Crespià Mn. Ramon Bonet, que fou l'autor de les dues darreres estrofes.

GOIGS DELS GLORIOSOS GERMANS MARTIRS

ELS NOIS ST. JUST I ST. PASTOR

que's veneren
veïnat de Pedrinyà
Bisbat de

en la Capella del
parròquia de Crespià
Girona

Inclits Nois, qui en tendra edat foreu herois en valor: Màrtirs sants Just i Pastor, protegiu nostre veïnat.

Alcalà fou el jardí que produí flors tan belles, que essent encara poncelles alegre al cel oferí.

Flors pures que heu exhalat un suauíssim olor: etc.

Per vostres cors sang cristiana molt fervorosa corria, quan a la Església oprimia la tirania pagana: cors en els quals el Senyor sa omnipotència ha mostrat: etc.

Germans els dos, sols set anys vos Just, Pastor nou, comptaveu, i mentre a l'escola anaveu, descobrieu els enganys de la idòlatra impietat, que aborrieu amb ardor: etc.

El president Dacià a vostra pàtria arriuant, un bàndol molt terminant contra'ls fidels públics; bàndol, que al punt inflammat tingué en sant zel vostre cor: etc.

Llençant en l'aula'ls cartells, ja savis en l'alta ciència, de Dacià a la presència volàreu herois novells, la fe del Crucificat confessant amb gran valor: etc.

Per vostres raons confós el firà us feu açotar, els torments a desafiar us exhortaveu tots dos; dels butxins la crueltat no us infundí cap temor: etc.

Havent vist el President vostra constant fortalesa, al camp *Laudable* amb prestesa dur-vos manà ocultament;

i allí foreu sens pietat degollats per vil lictor: etc.

El veïnat de Pedrinyà, Sants Germans, vareu escollí per vessà a dolls sens fi bens que el cel us confià; tot veí es veu sadollat de miracles i favors: etc.

Agraïnt-vos tals mercès us alçaren la Capella que somriu com la rosella en els camps de blat encés; en els cors no ha minvat del segle setze el fervor: etc.

TORNADA

En tota necessitat puix tan gran és vostre amor, Màrtirs sants Just i Pastor, protegiu nostre veïnat.

ÿ. *Exultabunt sancti in gloria.*

ÿ. *Laetabuntur in cubilibus suis.*

OREMUS

Deus, lacténtium fides, spes infantium, charitas puerorum, qui per innocentum tuorum Justí et Pastoris laudem cunctos provocas ad salutem: infunde nobis, quæsumus, puritatem lactentis infantia; ut dum sensu justitia; parvulis adequamur, in illa remuneratione fidelium cum Sanctis pariter glorioemur. Per Christum...

LA FIRA DE LA MEL

34

La mercaderia, la mel, ja és al taulell.

82

Tradicionalment, a Crespià se celebra des de fa molts anys la Fira de la Mel, que fou durant molt temps una de les més típiques de Catalunya. Botet i Sisó diu que Crespià “celebra la festa major lo dia 10 de desembre y a més una fira dita “de la mel” lo dia 24 de febrer”, mentre que Pascual Madoz, en el *Diccionario Geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones en Ultramar*, referint-se a Crespià diu que “se celebra una feria, bastante concurrida, el día 24 de febrero conocida en el país por la “Fira de la Mel” por la mucha miel que en ella se vende”.

De molts anys ençà, els guanys

que donava el firal anaven a la pabordia dels Sants Metges, establerta a l'altar que s'havia erigit a la parròquia sota tal advocació.

La Fira de la Mel tenia encara una altra característica molt singular i especial: era una palestra dialèctica i acadèmica, a càrrec de la munió d'estudiants que anaven a la fira disposats a “argumentar”.

Multitud d'estudiants provinents de les escoles monacals de Banyoles, Besalú, Borrassà i Lladó tenien, de molts dies abans, la consigna de trobar-se a la plaça de Crespià per la fira dels Sants Metges, a fi d'entaular diàleg a base dels

respectius i distints recursos dialèctics, segons fossin de formació augustiniana o benedictina.

Aquests exercicis acadèmics s'extingiren així que se suprimí de les escoles l'ensenyament de la retòrica i d'altres disciplines que constituïen el ram d'humanitats, tot iniciant-se els viaranys pedagògics que formaren l'ensenyament modern.

Perduda aquesta tradicional Fira, ha estat recuperada l'any 1980 amb un remarcable esforç de les forces vives del poble.

Per una banda, es va a comprar la mel en indrets d'abundant producció i s'envasa en gerres de diferents mides fetes en els tallers de la vila de Quart, les quals són pintades per la mainada del poble.

El dissabte es munten les parades per a la venda de la mel i la bresca, i també de "brunyols" artesanals fets en el mateix poble. Durant els dos dies, a la plaça Major i als seus voltants s'hi instal·len firaires, i la festa es completa amb la benedicció de les parades (que n'és la introducció), missa cantada el diumenge, audició de sardanes al migdia i tarda, i ball a la nit.

Durant l'ofici es canten els goigs del patró, sant Maties, el qual ni s'anomena així ni tampoc Macià, que és l'altre nom amb què és conegut el sant, sinó Macia.

Cal dir que la capacitat de convocatòria de la Fira de la Mel cada any creix, essent incommptable el nombre de persones que hi acudeix.

Per donar un xic d'idea del volum adquirit, podem dir que la mel venuda en aquests darrers anys ha estat, aproximadament, de 2.600 kg l'any 1988; de quasi 3.000 kg l'any 1989, i de 3.000 kg i escaig l'any 1990.

Un firataire, a punt de vendre.

83

Sant Macia

A Crespià tenia lloc la fira de la mel, que era molt important. A més de vendre-s'hi els diversos productes propis de totes les fires, hi acudien molts comerciants de mel. Era el mercat meler més important de casa nostra i potser l'únic, que sapiguem, en què aquest producte ocupava un lloc preferent per a donar nom al conjunt de la fira. Els obrers de l'altar de Sant Macia, conegut amb el nom de Macies a la contrada, curaven de l'organització de la fira per efecte d'un dret consuetudinari

molt antic. Percebiem en pagament de llur comesa una llossada de mel de cada marxant. El producte obtingut era posat en fira i el que se'n treia servia per al culte del Sant. La fira de la mel tenia una altra característica molt singular i especial. Hi acudien els estudiants de les escoles de Banyoles, Besalú, Llers i Borrassà per tal d'argüir. Des de dalt d'una figuera que feia l'ofici de tribuna, en la llengua dels humanistes exposava cada un la seva tesi o punt de vista sobre un tema escollit i prefixat, que era rebutat i discutit pels altres, cada un des de la seva figuera, amb gran

embadaliment i admiració dels pagesos que acudien a la fira, els quals, per bé que no entenien un borrall de les llatínades que la pedanteria estudiantívola engegava figuera avall, trobaven tota aquella verba molt sàvia. Als contraforts de la muntanya del Mont, en el terme de Segaró, hi ha un pedró dedicat a Sant Maties, on el dia d'avui, de bon matí, s'ajunten els pagesos per rebre de mans del senyor rector l'ofrena beneïda.

Joan Amades. Costumari Català.

LA ROMERIA

35

La romeria a peu, avui recuperada.

84

Cada any Crespià fa la romeria més antiga (es documenta ja en 1514) de totes les que es fan al santuari de la Mare de Déu del Mont, ubicat en la muntanya del mateix nom i construït en terres de l'antic monestir de Sous, en un punt guardià de la Garrotxa que ens permet contemplar, en dia clar, quasi íntegrament les comarques del Pla de l'Estany, l'Alt Empordà, i part de la Garrotxa.

La data de la romeria és el dilluns de Pentecosta, però els darrers anys, atès que aquesta diada ha estat forçada a ser laborable, s'ha traslladat a la data festiva més propera a la tradicional i possibilita, així, la participació de tothom. S'ha fet això per raó que és concorreguda per molts crespianencs que no viuen

actualment al poble i per parents d'aquests que, si no fos dia de festa, no podrien assistir-hi. Sembla que l'origen de la romeria ve de la pesta negra que, a mitjan segle XIV, va deixar reduïda la població de Catalunya a poc més de 300.000 habitants.

A més de la devoció que tenen pels seus propis sants patrons, els habitants de Crespià han expressat sempre amb gran fervor la que tenen per la Mare de Déu del Mont. N'és una prova el fet que, a part els diversos goigs que es canten a la Mare de Déu, i molt especialment els que porten lletra de Mn. Cinto Verdaguer, hi ha un himne, avui reeditat, que va compondre l'il·lustre crespianenc Joan de Porcioles i Gispert.

Actualment, la romeria, completada

amb una molt simpàtica arrossada en el pla de Sous, perviu i és participada pels crespianencs i molts dels seus propers.

Els qui fan la romeria a peu des de la plaça puguen per can Masós —el primer tram, per cert, es comença cada any amb molta empenta—, travessen el Bosc de Cargol, creuen la carretera general de Figueres a Besalú i, per sota de Santa Magdalena de Jonqueres o de Maià, travessen el pla de ca l'Alsina i fan la primera parada al pedró de Segueró, on es fa un pre-esmorzar. Un cop s'han agafat forces, i ja amb claror de dia, ve la pujada forta fins a la font de Falgars, on una aturada més llarga permet un esmorzar de veritat, amb possibilitat de compartir el vi,

el llom, el fuet o la fruita, que ara acceptes, ara ofereixes.

Abans d'emprendre l'ascens al darrer tram (menys dur que l'anterior i, alhora, més bonic), els responsables recompten els pelegrins, ja que es tracta de no perdre'n cap.

Un cop a dalt (1.225 m), els més pietosos s'afanyen per veure i venerar la imatge de la Verge, davant la qual molts encenen la seva llàntia o el seu ciri. Tots gaudeixen del panorama que ofereix el lloc i, mentre acaba d'arribar tothom i s'espera la celebració eucarística, es pren quelcom en l'hostatgeria.

Els qui pugen en cotxe ho fan per la carretera que arrenca de Can

Els quatre pilans

"La fadrinalla de Crespià que hi havia anat (a l'aplec de la Mare de Déu del Mont) i n'havia tornat a peu i, per tant, havia fet vuit hores de camí, en arribar a la població, per tal de gallejar de forces i d'energies, es lliurava al joc dels quatre cantons i es feia encara un tip de córrer i de saltar, puix que, a fi que li resultés més pesat córrer d'un cantó a l'altre, per efecte del joc, ho havia de fer tot saltant i quan més millor."

Joan Amades, *Costumari Català*.

Vilà i, passant per Sant Martí Sarroca, molt a prop de Falgars, ens porta, per Sous, al santuari. Va ser construïda l'any 1968, essent bisbe de la diòcesi el Dr. Narcís Jubany.

Després de la missa dels de Crespià, fins i tot diria que aplicada per als crespianencs, i de cantar l'himne i els goigs a la Verge, anem baixant cap al pla on la paella fumeja. Uns comproven que es vagi fent, mentre altres preparen les taules per dinar.

Havent dinat, i ja de retorn a Crespià (ara, no com abans, tothom baixa amb vehicles), ens trobem a l'església parroquial, on es dona gràcies per la diada i, seguint la tradició, es fa el joc — abans, segons Pla i Cargol, només entre els que havien pujat a peu — que es coneix amb el nom de "Els quatre pilars".

La Mare de Déu del Mont i la seva ermita

*"Quan tots són arribats,
quí amb peus nus, lacerats,
se n'entren plegats
a la santa ermita.
Vaga llum del dia,
llum promesa i d'altar
l'arriben a il·luminar
i es veu petita.
Dels murs força ennegrits
pengen atapeïts un munt d'ex-vots
ingenus, emotius records
que són,
els més, de dissort desvalguda,
de suprema invocació
i celestial ajuda.
En l'altar, Ella amb l'Infant,
sospirada
i ben sovint reclamada
la Mare de Déu del Mont.
Els romeus,
que suara tan lluny n'eren,
ara la tenen
de cara al blanc Canigó
al seu davant, ells a sos peus,
postrats, orant.
Admira contemplar-la en cambril
tan humil
i en carreu del Mont seguda,
mostrant en l'inefable espill de sa
[cara,
un benigne mirar que a tots mira
i el més tendre somris d'una mare.
Per llurs necessitats la imploren,
reconeguts la regracien.
Pel que ella és la reverencien;
vegeu com l'Infant diví
vol beneir
els qui la santa Mare honoren.*

N. B. de P. Maig de 1912

CONFRARIES I FUNDACIONS

36

86

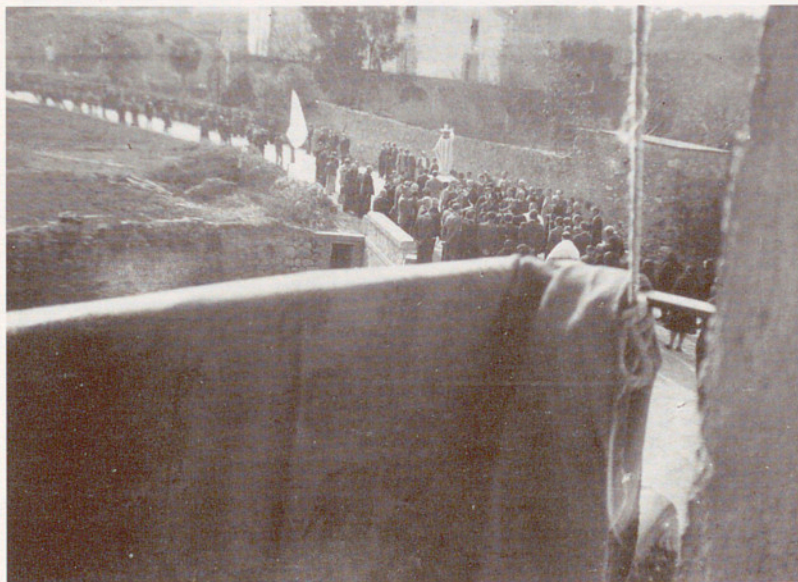
També existeixen confraries i associacions per a determinats objectius pietosos. Així, la confraria de Nostra Senyora del Roser, fundada a Crespià el 25 de gener de 1586, admesa pel prior del convent de predicadors de Castelló d'Empúries (1776) i pel president o prior del convent de predicadors de Girona (1694-1829), tenia, per objectiu pregar per la concòrdia entre els prínceps cristians, per l'extirpació de les heretgies, per l'exaltació de la Santa Mare Església i per la salut del Romà Pontífex. Aquesta confraria com totes les del Roser, es va instaurar com a conseqüència

de la derrota de l'armada turca a la batalla de Lepant.

El 30 de juny de 1599 se signaven els capítols sobre la fundació de la confraria dels Paraires de Crespià. La confraria tenia un paborde o procurador que la regia.

En el cens de confraries del comte d'Aranda (1771) en surten, pel que fa a Crespià, dues: la de Santa Eulàlia (amb una festa que tenia una despesa de 50 rals) i la del Roser (també amb una festa i amb 44 rals de despesa).

Crespià obtingué autorització per a erigir i fundar la confraria

Banderes en processons testimonien associacions.

del Santíssim Sagrament, dita també de la Minerva, el 18 de juny de 1821.

El 10 de febrer de 1883 es va aprovar, pel bisbe, la congregació de Filles de Maria, i dins del mateix segle, l'Apostolat de l'Oració.

La bandera de Sant Sebastià (això ens fa suposar que els devots que degueren agrupar-se sota aquest signe eren molts), fou adquirida per

subscripció popular i estrenada el 4 d'abril de 1921.

No ens manquen, a la parròquia, fundacions com la que creà el reverend Joan Iglesias per a aniversaris (piadosos sufragis per a pares i mares), que era administrada pels curats de Crespià, els quals en cobraven una pensió que es partien "ab lo mestre de minyons cobrant-se son salari", segons acte de 1750.

També hi hagueren causes pies, com la constituïda l'1 de novembre de 1629 per Francesc Teixidor, rector de Sant Feliu de Buixalleu, natural de can Teixidor del pont, de la parròquia de Crespià, fundada en l'església de Crespià i de la qual causa pia són administradors els "basiners de les ànimes del purgatori que vuy son i perpètuament seran de dita església de Crespià".

Aquesta causa pia començà a ser administrada pels basiners Antoni Casamor, ferrer, i Francesc Casellas, pagès; l'any 1630 ho era per Joan Bramon, de Pompjà, i Benet Llorens. Tal fundació donava també per a altres finalitats, com per exemple un predicador per a la quaresma "lo qual predicador —deia el fundador— vull haia de predicar en llengua catalana y no altrament".

HIMNE A HONOR I GLÒRIA
DE
MARE DE DÉU DEL MONT
que canten els veïns de Crespià
PLA DE L'ESTANY - BARRAT DE CRESPIÀ

Virge santa del Mont venerada,
d'una terra gloriosa i creixent,
esperem que tu per nossems
deu nos plenis, nos temps i salud,
Et Deus nos plenis, nos temps i salud.

Quan Maria amb son Fill se n'anava
i començà d'implorà la terra,
plena de vent i de ventura,
per veure l'Emparadís sagrat,
Plena, que era plena per la memòria
com espill de pietat i caritat,
Crespià, com un fill que esclata,
se alegrava i deu amb son fill.

Deu d'ajut i socorsada l'altra
de la mar amb llum i claror,
fill de Déu, amb llum i claror,
amb la mar i amb la terra,
amb la mar i amb la terra.

Mes aqua la mar no hi arriba,
el març de la Virge l'altra,
i als seus fills de son vent, i altres,
poden cabre en un foc celestial.

Si algun para alguna para negra
sota l'ail de son compassament,
si per ella la gent se confonda
i els homes ho obren el front,
per temps d'ara, que sempre l'origen
de Maria fill de son vent,
per qu'entre tanta ans, en primer hi,
apareix com a pietat.

Allegretto

1. MARE DE DÉU DEL MONT
2. MARE DE DÉU DEL MONT
3. MARE DE DÉU DEL MONT
4. MARE DE DÉU DEL MONT
5. MARE DE DÉU DEL MONT
6. MARE DE DÉU DEL MONT
7. MARE DE DÉU DEL MONT
8. MARE DE DÉU DEL MONT
9. MARE DE DÉU DEL MONT
10. MARE DE DÉU DEL MONT

Himne de Joan de Porcicles i Clapers, fill de Sant de Crespià
Administradors: Joan Bona i Ferrer
Compositor: Antoni Casamor

Francesc Porcicles. En diverses ocasions, els diners de la parròquia s'aplicaven per a atendre necessitats civils.

La guerra dels francesos provocà la pèrdua d'ornaments, i això va donar lloc a una autorització del bisbe, l'any 1807, per tal de reposar ornaments amb les rendes de 12 anys.

Himne de Crespià a la Mare de Déu del Mont.

La Mare de Déu de Fàtima vingué a Crespià (1950).

Pel permís concedit pel bisbe l'any 1747, sabem que les rendes d'aquesta causa pia, tot i els destins previstos pels fundadors i suprimida l'almoïna del pla, donaven per efectuar obres (com fer una sagristia capaç, "perquè l'actual és estreta i xica"), reposar ornaments (les albes eren moltíssimament usades i quasi indecens), mantenir sis torxes o atxes de cera blanca, i "garnatxes per los minyons".

El canvi de destí de la renda de la causa pia fou consentit no sols pel bisbe, sinó també per Martí de Carles Teixidor (drethavent del fundador) i per

SALPÀS I CARMELLES

37

88

Una i altra manifestació han passat a la història ben recentment.

El salpàs (expressió que prové de la corrupció de les paraules llatines "sal" i "pax"), no és més que l'aspersió litúrgica de sal beneïda i aigua, efectuada al voltant del temps quaresmal, en la llinda de les portes d'entrada a les cases, i també a les estances d'aquestes, per tal de preservar els seus estadants de les malifetes de l'esperit del mal. Segons la consuetud de 1742, al sagristà i al domer els tocava fer el salpàs a can Font de Pagès, l'Hostal Nou, can Josep Font i can Coromina, i també en les quatre cases de Lllanera (can Marcó, can

Les caramelles o goigs dels ous exigien adornar bé els cistells.

Lllanera, can Sagué i can Costa). A principi del segle XX, el Dilluns Sant, al matí, es feia als masos de dalt i, a la tarda, als masos del veïnat de baix; el dimarts al matí es feia pel poble (cases de la zona del torrent, can Piferrer i cases de la Fuesa), passant el Sagristà per can Jaume Sagué, la casa

Nova, can Tari, can França, can Pau, la torre de Caselles, Lllanera, l'Hostal Nou i els masos de Pompejà, mentre que el domer ho feia a Caselles de la Serra, Pedrinyà, Portell, ca l'Ermità, i can Guixeres.

Constituïa, en les masies, tot un esdeveniment i s'aprofitava

per a la benedicció d'objectes, i especialment del bestiar.

Les caramelles, conegudes a Crespià amb el nom de "Els goigs dels ous", han passat també a la història. En el "Glòria" de la missa, llavors del Dissabte de Glòria, els joves, davant de la mateixa església, responien amb els "Set Goigs" que havien assajat pacientment dies abans i que se sabien de memòria. Aquells cants del jovent i el trilleig airós de les campanes, escampaven per tots els àmbits del vilatge l'agradable nova de la resurrecció del Senyor (en els mateixos termes en parlen J. Juncà, de Crespià, a "Los Sitios", l'agost de 1968, i Joaquim Gironella Garañana en el seu llibre "Antics costums, tradicions i llegendes de l'Alt Empordà". La segona i tercera cantada es feien davant la rectoria i la casa del batlle, respectivament, i després de casa en casa escampaven els seus cants. En un cistell ben guarnit s'hi posaven els ous, botifarres, diners i tot allò amb què eren obsequiats, destinat tot per a fer un bon berenar el dia de Pasqua.

Can Piferrer, una de les cases que els caramellaires freqüentaven el dimarts de Setmana Santa, al matí.

LES ASSOCIACIONS

38

L'equip de futbol (1961).

Les dues associacions que ha tingut el poble, d'ençà de la guerra civil, han estat el Club de Futbol de Crespià i l'Associació de Pares d'Alumnes de les escoles del poble.

Pel que fa al Club de Futbol val a dir que avui el podem donar per inactiu. Durant la postguerra l'equip es veié nodrit per jugadors de Crespià i d'altres pobles veïns, i fou impulsat amb entusiasme pel Club i per l'equip d'en Joan Mir Casademunt (Peremir). El seu camp passà a tenir tres

ubicacions: de davant del cementiri es va passar al cim del Bosc d'en Pau i, finalment, a la Plana, on encara hi és, però amb decrepites instal·lacions que evidencien la manca d'element humà que en tingui cura i hi jugui.

L'Associació de Pares d'Alumnes de les escoles neix de les exigències de la Llei d'Educació. No hi ha dubte que la mateixa crisi d'alumnat és el motiu de la seva minsa activitat, que es redueix a l'organització d'unes quines (joc semblant a la plena, en què guanya el

jugador que omple les cinc cares d'una mateixa tira) en l'època nadalenca (una es fa, més concretament, la Nit de Reis, després de la Cavalcada) i una arrossada a la plaça Major des de fa dos anys (1989-1990).

A part l'obtenció de possibles beneficis —que forçosament han de ser discrets, atesa la

importància d'aquestes activitats— no deixa d'ésser una oportunitat per a reunir el poble a través de la convocatòria d'un grup de crespianencs amb fills en edat escolar.

Cal fer referència, també, que el poble forma part del Patronat de la Mare de Déu del Mont, en el qual té sempre un representant.

*El Cor parroquial
(1950).*

*Crespjà té un
representant al
Patronat de la Mare
de Déu del Mont.*

ELS BUNYOLS

39

92

Els bunyols de Setmana Santa (a Crespià en diem "brunyols") segueixen fent-se gairebé en totes les cases. Avui no solament es fan pel Dijous Sant, sinó coincidint amb qualsevol esdeveniment. Àdhuc es posen en venda, com passa durant la Fira de la Mel, obtenint així un fons destinat a cobrir les despeses de la festa.

S'elaboren el Dilluns o Dimarts Sant, per així tenir-los el Dijous. Es tracta d'una autèntica festa familiar, que porta un cert enrenou a les mestresses de casa i causa una gran alegria a la mainada, de la qual també participen els grans. És una feina agradable i que dona

Primer s'han de coure...

bons resultats alimentaris. Antany, quan es coneixien menys les llaminadures o bé no se'n menjaven tan sovint, els bunyols eren una de les postres més esperades durant l'any.

...per a poder tenir-los a punt de menjar.

El bunyols

“L’elaboració dels bunyols es fa el dilluns o el dimarts Sants, per així tenir-los el dijous.

La seva elaboració és laboriosa i no exempta d’una certa cerimònia. Generalment s’utilitzava la vella pastera que durant l’any servia també per pastar el pa. Com que no es coneixia el llevat artificial o bé s’emprava poc, es feia ús del llevat corrent, que les mestresses de casa passaven d’una a l’altra quan pastaven el pa, presentant-lo en un plat dels anomenats de Besalú.

Una vegada disposat el llevat, a la pastera es deixava amb aigua calenta. Altres receptes diuen que cal posar-hi una certa quantitat de llet i uns quants ous batuts, afegint-hi una copa d’anís o bé

matafaluga. També hi ha qui barreja una mica de vi ranci o bé d’altres ingredients. Es va pastant tot i després s’afegeix farina en quantitat necessària perquè quedi una pasta consistent, que es coneix que està a punt quan es desprèn fàcilment de la mà. Cal treballar la pasta sense regatejar-li aquesta feina, ja que és condició especial perquè els bunyols quedin esponjosos i tous. Després d’haver donat a la pasta la forma de pans, s’embolica cada un d’ells en un drap de llana, es posen dins d’un pallissó i es deixen en un lloc calent perquè la pasta estigui en condicions. Generalment aquesta feina es fa a la nit, per poder fregir els bunyols al matí del dia següent. Per tal de fregir els bunyols es prepara primerament un bon foc a la llar per al qual els homes de la casa han aplegat amb temps estelles de

llenya seca, que donin bon escalf. Després posen una paella al foc amb oli abundant. De cada un dels pans tallen petits bocins de pasta que s’aplanen i es tiren a la paella. Així que són daurats, i amb unes forquetes fetes generalment de branquetes seques o bé de canya, amb una forquilla lligada a un extrem, retiren els bunyols de la paella i els col·loquen en una plata, si bé abans acostument a untar-los amb una mica de mel convenientment desfeta o bé els empolsen amb sucre. Per untar-los utilitzen unes branquetes de llor del beneït el dia de Rams.”

Joaquim Gironella Garañana,
Antics costums, tradicions i llegendes de l’Alt Empordà.
Diputació de Girona, 1988.

Bibliografia

AMADES, Joan: *Costumari català*. Edicions 62. Barcelona, 1982.

ARNAU GUEROLA, Maruja: *Els pobles gironins III: La Comarca del Pla de l'Estany*. Olot, 1988.

BADIA i HOMS, Joan: *El Portell de Crespià*. Institut Català de Serveis a la Joventut, gener 1970.

BADIA i HOMS, Joan: *Catalunya Romànica V*. Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1991.

BOTET i SISÓ, Joaquim: *Geografia General de Catalunya*, província de Girona. Dir.: F. Carreras Candi, 1928.

CALZADA i MIERES, Josep: *Llibre genealògic de la casa Piferrer, de Crespià*. Girona, 1972.

CONSTANS i SERRATS, Lluís G.: *Diplomatari de Banyoles*, vols I i II. Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, 1985 i 1987.

CONSTANS i SERRATS, Lluís G.: *Manuscrits*, en el Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles.

GAVÍN BARCELÓ, Josep Maria: *Inventari d'Esglésies, vol XI Gironès-La Selva*. Barcelona, 1977.

GIRONELLA GARAÑANA, Joaquim: *Antics costums, tradicions i llegendes de l'Alt Empordà*. Diputació de Girona, 1988.

MAROTO, Julià i SOLER, Narcís: *Un elefant d'un milió d'anys trobat a Crespià*. Revista de Girona, núm. 110, Girona, 1985.

MARQUÈS, Josep Maria: *Documents sobre l'Església de Sant Miquel de la Roca, de Crespià*. Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, agost 1985.

MONER, Jeroni, i RIERA, Josep: *Fitxes d'Arquitectura de Banyoles i Comarca*, butlletí núm. 27 de la Demarcació de Girona del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, Girona, 1984.

NOLLA i BRUFAU, Josep Maria i CASAS GENOVER, Josep: *Carta arqueològica de les comarques de Girona*, Girona 1990.

PELLA i FORGAS, José: *Historia del Ampurdán*, Barcelona, 1883.

RIERA i MICALÓ, Pere: *L'àrea de Banyoles dins la Divisió Territorial de Catalunya. Recull documental 1932-1985*, Ajuntament de Banyoles, 1986.

SOLÉ i SABARÍS, Lluís: *Geografia de Catalunya*, Editorial Aedos, Barcelona, 1958.

TERRADAS BATLLE, Montserrat; PICAMAL MORATÓ, Rosa M. i SERRA PARDAS, Manuel: *El Gironès: aproximació a l'estructura socio-econòmica*. Caixa d'Estalvis de Catalunya, Barcelona, 1981.

VICENS VIVES, Jaume: *Historia de los remensas*. Ediciones Vicens Vives, Barcelona, 1978.

Procedència de fotografies i il·lustracions

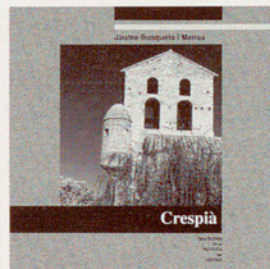
Les fotografies contingudes en aquest llibre són de l'autor, a excepció de les dels capítols que s'indiquen tot seguit, que procedeixen:

- Les dels 6 i 16, dels arxius de la Diputació de Girona.
- Les del 18, de l'arxiu del Sr. Josep Maria de Porcioles.
- Les del 26, deixades pel Sr. Pere Peracaula i Porxas.
- Les dels capítols 35 a 38, ambdós inclosos, han estat deixades per les senyores Dolors Llorens d'Ayats i Lourdes Porxes de Peracaula.

Pel que fa als croquis dels capítols 13 i 20, han estat reproduïts del volum V de l'obra *Catalunya Romànica* que edita la Fundació Enciclopèdia Catalana, els esquemes dels capítols 5 i 6 han estat reproduïts del treball "El yacimiento del Pleistoceno Inferior de Incarcàl (Crespià, Girona)" de Com. Reunión de Tafonomía y Fossilización, pp. 161-167, Madrid, 1990, i el plànol de la plana 4 és de Salvador Oliva.

Agraïments

És d'agrair la desinteressada col·laboració de Julià Maroto i Genover, per tota la seva aportació en la redacció dels capítols 5 i 6; la de Josep Grabuleda, per les facilitats donades per a obtenir dades de l'Arxiu Comarcal de Banyoles; la de les altres persones que, sol·licites, en el mateix arxiu i en el Diocesà de Girona, en la biblioteca del Seminari, ens han atès; la de Miquel Ordis Dalmau i Josep Maria de Porcioles i Colomer, per la informació i documentació que han facilitat de les seves respectives famílies, i la de l'Ajuntament i la Parròquia de Crespità i els crespianencs Josep Ayats Costa, Dolors Boix de Porxas, Agustí Casadevall Ferrés, Dolors Llorens d'Ayats, Narcís Llorens Ros, Pere Peracaula Porxas, Joan Porxas Comas i Melcior Vidal Joanmiquel, que no han regatejat res del que se'ls ha demanat per a la realització d'aquest treball.

Quaderns de la Revista de Girona

és una publicació de periodicitat bimestral dedicada exclusivament a temes de les comarques gironines. S'estructura en dues sèries, que es distingeixen pel color de la portada i per les planes interiors: Guies, en vermell, i Monografies locals, en verd. La primera és dedicada al tractament de qüestions d'abast general relatives a la història, l'economia, la cultura i les tradicions. La segona vol anar oferint una panoràmica sobre el passat i el present de les ciutats i dels pobles gironins, amb especial atenció a l'època contemporània.

Monografies locals

Títols publicats

Cornellà de Terri
per *Jaume Portella*

La processó de Verges
per *Jordi Roca*

Anglès
per *Pau Lanao*

Sant Feliu de Guíxols
per *Àngel Jimènez*

Llagostera
per *Dolors Grau*

Castell d'Empúries
per *Miquel Planas*

Tossa
per *Jaume Lleonart i
Maria del Pilar Mundet*

Palamós
per *Rosa Maria Medir i
Carles Sapena*

Besalú
per *Joan López*

Les Planes d'Hostoles
per *J. Campistol, J. Canal i
M. Soler*

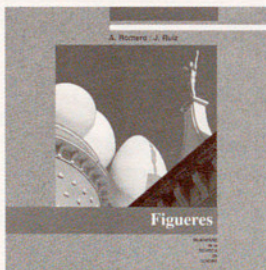
Agullana
per *Enric Tubert*

Olot
per *Jordi Canal i Morell*

**Llegendes i misteris de
Girona**
per *Carles Vivó*

Palafrugell
per *Xavier Febrés*

La Jonquera
per *Albert Compte*

La Cellera de Ter
per *D. Pujol i Ll. Llagostera*

Cassà de la Selva
per *E. Bagué, O. Gutiérrez,
J. Carreras*

Hostalric
per *M. Duran, J. Juanhuix i
R. Reyero*

Figueres
per *A. Romero i J. Ruiz*

Crespià
per *J. Busquets*

Propers títols

Santa Coloma de Farners
per *J. Mestre i J. Cases*

Lloret de Mar
per *Joan Domènech*

Guies

Títols publicats

**Els jueus a les terres
gironines**
per *Ramon Alberch i
Narcís-Jordi Aragó*

**Rutes d'art sacre
(1939-1985)**
per *Josep Maria Marquès*

**Les havaneres,
el cant d'un mar**
per *Xavier Febrés*

Els estanys eixuts
per *Josep Matas*

El món del suro
per *S. Hernández i Bagué*

El Ter
per *J. Boadas,
J. M. Oliveras i X. Sunyer*

Trens i carrilots
per *Josep Clara*

Canvistes i banquers
per *Narcís Castells*

**Màgiques, pors i
supersticions**
per *Carme Vinyoles*

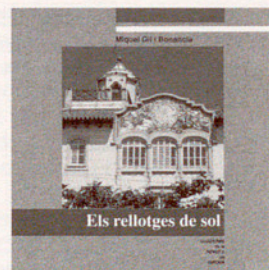
Els volcans
per *Josep M. Mallarach*

Els indians
per *Rosa Maria Gil*

**Els Pirineus,
del Puigpedrós al
Puigneulós**
per *Josep Clara*

Cristians de Girona
per *Josep M. Marquès*

L'estany de Banyoles
per *M. Coma i J. Gratacós*

Els rellotges de sol
per *M. Gil*

Propers títols

Els maquis
per *J. Clara*

La farga
per *Jordi Mascarella*

**Monuments megalítics de
les comarques gironines**
per *Josep Tarrús*

Aquesta monografia és un compendi de totes les dades obtingudes sobre aquest municipi, un dels més petits en extensió i amb menys habitants de les comarques gironines.

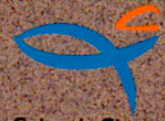
Si bé s'hi troben temes d'arqueologia, d'història, d'art i d'altres matèries, àdhuc sobre la cultura culinària, no conté ni vol donar cap lliçó sobre cap d'aquestes matèries o arts. És, solament, una compilació de totes les dades que ha trobat l'autor per a donar a conèixer aquest municipi del Pla de l'Estany i la seva història i el que és avui.

Jaume Busquets i Mensa nasqué a Barcelona, ciutat en la qual viu. És llicenciat en Dret i ha desenvolupat gairebé tota la seva activitat professional com a oficial de Notaria. Format en l'escoltisme catòlic català, ha estat vinculat quasi sempre, d'una manera o altra, a aquest moviment. Fill de crespianenc, amb arrels al poble, ens ofereix tot el que sap de Crespià i creu que pot interessar a qui llegeixi aquest llibre.

MONOGRAFIES LOCALS

Diputació
de Girona

Caixa de Girona